

САМУР

№ 2 (167) 2005-йисан 25-февраль

1992-йисан январдилаь акъатзава

ХАБАРАР

ХОЖАЛИ РИКЕЛ ХИЗВА

Ципуд йис инлай вилик, 1992-йисан 26-февралдиз эрменийри Хожалидин агъалийрин къилел гъайи мусибатдикай гила Америкадин Садхъанвай Штатрин конгресменарни фад-фад рахазва. 18-февралдиз Индиана штатдин векил тир конгресмен Ден Бартона Делегатрин Палатада авур рахунра АСШ-дин конгресдивай Хожалида гъакъятдани чехи мусибат хъайиди хиве къун тлалабна. Ада вичин рахунра конкрет фактарал асаслу яз лагъана: "1992-йисан февралдиз Хожали Азербайжанда гъвечи шегъер тир. Къе ам ерли амач. 1992-йисан 26-февралдиз эрменийри ина 613 кас, гъакъи битав хизанар яна къена, 1725 кас есирвиле къуна, 1000 кас набутарна, 150 кас квахъна." Д.Бартона лагъайвал, ихътин вагъшивилериз рехъ гайибур чехи жазадиз лайих я ва Дагълух Къарабагъдин проблема са гафни авачиз гъял хъана кланзава.

АЗЕРБАЙЖАНДИН ЙИС

Алай йисан 16-февралдиз Кремлдин дараматда къиле феи чехи мярекатдал 2005-йис Урусатда Азербайжандин йис хъиз къейд авун къарардиз къачуна. Къве улкъведин талукъ идарайри йис хъсандиз къиле тухун патал гегъенш программар тукъ-луърнава.

Урусатдин вири чехи шегъерра, Москвада, Санкт-Петербургда, Ростовда, Краснодарда, Астраханда, Самарада, Казанда, Курскда, Воронежда ва маса чкайра фестивалар, гъакъи маса мярекатар къиле тухун фикирда къунва. Ина чи республикадин тварван авай коллективри, театрри концертар ва тамашар гуда. Гъакъи милли кинодин йикъарни къиле фида.

ВИЛИК ФИЗВА

Къил акъуддай ксари лугъузвайвал, Азербайжан экономикадин рекъай ара датлана вилик физва. Гила чи улкъведа сагъибкарвиле машгъл жезвайвал къадар 183 агъурдалай алатнава. Алатай йисуз 53 шегъердин ва райондин 1300-далай гзаф сагъибкарвиле субъектриз чпин проектар къилиз акъудун патал пулунин такъатар гана. Шеки, Къуба, Ленкоран, Генже, Нахичеван, Имишли ва Мингечевирда къиле феи кредитдин ярмаркайра 800 къван сагъибкарди санлай 60 миллиард манат кредит къачуна.

Цинин йисуз Азиядин Вилик Финин Банкуни хуърун майишатдин краа сагъибкарриз куъмек гун патал 24 миллион доллар пулунин такъатар серф авун къетнава.

ЛЕЗГИ ЧАПАДИ

Алатай йисан эхирра "Къадардал гъалтайла тИмил халкъар хуънин гъакъиндай сергъятра авай Конвенция" Бакуда лезги члалдай чапдай акъатна. 1000 тираждалди чап хъанвай и ктаб чапдай акъудун патал Европадин Советди куъмек гана. Проектдин автор Залигъа Тагъирова, Конвенция таржума авурбур Муъезффер Меликмамедов ва Седакъет Керимова я.

Къадардал гъалтайла тИмил халкъар хуън Европадин Советдин лап важиблу месэлайрикай сад я. Гъавилай ада 1994-йисан 10-ноябрдиз талукъ Конвенция къабудна ва 1998-йисан 1-февралдиз кардик кутуна. Сергъятра авай Конвенция алай вахтунда къадардал гъалтайла тИмил халкъар хуън патал арадал гъанвай ва къадардал гъалтайла тИмил халкъар хуън инсандин ихтиярар хуънин галудиз тежер пай тирди вири патарихъай малумарзавай документ я.

ДИДЕД ЧЛАЛАН ЮГЪ

Алай йисан 21-февраль вири дуньяди дидед члаларин югъ хъиз къейд авуна. Санлай 21-февраль вири дуньядин дидед члаларин югъ тирди малумарнава ва гъар йисуз ам къилди къейд авун къарардиз къачуна. Авайвал лагъайтла, им дидед члаларин югъ ваъ, халисан сувар я. И тедбирди мад гъилера гъар са халкъдиз вичин хайи члал хуъдай ва вилик тухудай мумкинвал гузва.

Дуньядин арифдаррин, педагогрин-демократрин члалакай лагъанвай фикирар рикел хкайтла гъасятда къатуниз жеда хъи, хайи члал алатай, гилан ва къвезмай несилар сад тир зурба квалгалдиз элкъурзавай, виридалайни чан алай, виридалайни цийи ва мягъкем алакъа я. Гъа икъ хайи члал халкъдин къилин алат я лугъуз жеда. Советрин мектебар кардик кутазвай сифте йикъара М.И.Калинина лагъанай: "Гъар са инсан вичин хайи, дидеди адаз багъишай члалал рахаз алахъун лазим я. Куън зи намусдихъ агъугъ хъи, виридалайни хъсанди дидедин члал я." Дуньядин гзаф гъукуматри ди-

дедин члал хуън патал къилди къанунар къабуднава. Испанияда дидед члалан сувар къиле тухузва. Швейцарияда улкъведин вири члалар гъукуматдин члалар яз малумарнава. Гуржистанда дидед члалаз къилди гуъмбет эцигнава. Дагъустандин цийи конституцияда чкадин халкъарин члалар гъукуматдин члалар тирди ва абурукай гегъеншдиз менфят къачуна кланзавайди къейд авуна.

Дегъ члаварилай къил кутуна маса халкъари хъиз лезгийрини хайи члал аманат хъиз хвена, девлетлу, къени ва фасагъатлу авуна. Чи члал дуньядин лап къадим члаларикай я. Ада тарих тирвал лезги халкъ са мецел гъана, чахъ инсаниятдин делирив къадай намусар, къилихар, амалар, хесетар кутуна, герек тирла вири халкъ санал къудратлувилелди душманриз сенгер авуна. Лезги члалан иервал, адахъ авай мумкинвилер кевелдай къатлай душманри чи члал гъисаба такъаз, чун терг авун патал ам чи гъялай къахчуз алахъна. Дустари, лагъайтла, лезги члалаз ва меде-

ниятдиз кутугай къимет гана. Гъавилай чи чехи алим Гъажибег Гъажибегова лагъанай: "Лезгийрин виридалайни къудратлу ва хци яракъ члал я." Ада, гъакъи Къазанфар бег Зулфикъарова, Башир Султанова, Мегъамед Гъажиева, Агъалар Гъажиева, Нуреддин Шерифова, Забит Ризванова, Лезги Нямета, Алирза Саидова ва маса чи къегъал рухвайри лезги члал хуън ва вилик тухун патал халисан женг члугурди садрани рикелай ракъурна кландач. Гъасан Алкъвадарвидин "чна чи къадим лезги члал даим хвена вилик тухвана кланзава" лагъай гафар гъа-миша рикел хвена кланзава.

Гъайиф хъи, дидед члаларин югъ малумарай сифте йисуз чавай и сувар гегъеншдиз къейд ийиз хъанач. Инлай къулухъ и югъ лайихлудаказ къейд авун, гъар йисуз чна чи члал гъикъ хуъзва лагъай суалдиз лайихлудаказ жаваб гун патал чна вири алахъунар авуна кланзава.

"САМУР".

SOS!!!

LƏZGİ DİLİNDƏ DƏRSLİKLƏR ÇATIŞMIR

Son illər çoxmillətli Müstəqil Azərbaycan dövləti respublikamızda yaşayan müxtəlif xalqların öz dillərini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini inkişaf etdirməsinə qayğıni artırmışdır. Orta məktəblərdə milli dillərdə dərslərin keçirilməsi də buna sübutdur. 2003-cü ilin məlumatına görə hazırda respublikamızın 407 məktəbində azsaylı xalqların və etnik qrupların 55400 nəfərdən çox nümayəndəsi öz ana dillərini öyrənir.

Respublikamızın Quba, Qusar, Xaçmaz, İsmayıllı, Qəbələ, Oğuz rayonlarının 126 məktəbində I-XI siniflərdə ləzgi dili və ədəbiyyatı tədris olunur. 24700-dək ləzgi uşağı öz ana dilini öyrənmək imkanı əldə edib. Təəssüf ki, həmin məktəblərdə "Ləzgi dili" və "Ləzgi ədəbiyyatı" dərsləri çatışmır. Hətta elə məktəblər var ki, 1991-ci ildəki kimi hər sinfə iki-üç ləzgi dili dərslisi düşür. Belə halda uşaqlar ana dilini dərindən necə öyrənmə bilərlər? Ləzgi dilində dərslilər niyə çatışmır? Bu sahədə vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün nə etmək lazımdır? Qəzetimizin növbəti saylarında bu barədə ətraflı söhbət açacağı qərara alınmışdır.

"SAMUR".

ЦИЙИВИЛЕР

МАД СА ТАЙИФА

И йикъара Зимбабведа, Ботсванадихъ галаз сергъятдиз мукъва вадом твар алай цийи тайифа жагъанва. И тайифадин инсанрин квачер вад ваъ, къве тупукай ибарат я. Гъелелиг алимривай им вучтин аламат ятла лугъуз жезвач. Тайифадин векилри лугъузвайвал, дегъ члавара абурун чилерал маса планетдай гими атана къван. И гимидай са шумуд кас хъфин тавуна ина амукъна. Гъа ксар ведомрин улу бубаяр я.

Цийиз жагъанвай тайифади маса планетра яшамыш жезвайбуруз икрам ийизва ва абурухъ галаз алакъалу суварар къиле тухузва. И тайифадин маса халкъарихъ галаз алакъаяр авач.

КОМЕТАЙРИКАЙ КИЧЕ Я

Астрономрихъ къалабулукъ акатнава. Абуру лугъузвайвал, икъван гагъди илимдиз малум тушир, вилиз таквадай кометайри чи планета тергун мумкин я. Ракъинин экв чпихъ ялна тухуънарзавай и кометаяр телескопдайни аквазвач. Таквазвай кометаяр аквазвайбурулай 400 сеферда чехи я. Абурун гъерекатзавай царни тайинарун мумкин туш.

Алимри хиве къазвайвал, и кометайрикай сад гъафилдай чилел аватун мумкин я. Ам анжах чи планетдив агакъиз са шумуд сят къван амаз вилив хуъ жеда. Им акъ лагъай члал я хъи, Чил баладикай хуън патал вахт амукъдач.

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Лезги хуърера къекъведайла и халкъдихъ квалер эцигунин, хуърер кутунин рекъай хъуси алакъунар авайди гъасятда къатуниз жеда. Абурун хуърер Дагъустандин маса халкъарин хуърерилай тафаватлу яз чехи ва абад я. Гзаф хуърер багълар, салар, никлер кутан патал виже къвезвачир чилерал кутунва. Мублагъ чилерикай анжах хуърун майишат патал менфят къачузва. Лезгийрихъ и рекъайни чехи алакъунар ава.

Е.И.КОЗУБСКИЙ.
1895-йис.

Аслан хътин итимдиз цвек хътин душман тахъуй.

Лезги халкъдин мисал.

XƏBƏRLƏR**XOCALI SOYQIRIMI
AVROPAYA ÇATDIRILACAQ**

Xocalı soyqırımının dünyaya satdırılması üçün bir neçə əcnəbi dildə "Tanılmamış soyqırım" adlı kitab nəşrə hazırlanır. İsveçrə Azərbaycan Dostluq Cəmiyyətinin sədri Rəhim Suldulunun müəllifi olduğu kitab Avropada pulsuz yayılacaq.

İlk nəşri alman və fransız, ikinci nəşri isə ingilis və Azərbaycan dillərində çapdan çıxacaq kitabda əsir, itkin düşmüş və girov götürülmüşlərlə əlaqədar Dövlət Komissiyasının materiallarından, eləcə də şahidlərin, erməni əsirliyindən qayıtmış Xocalı sakinlərinin dedikləri yer alıb. R.Suldulunun sözlərinə görə, Xocalı soyqırımı zamanı azərbaycanlılara verilən işgəncələr barədə faktlar təsdiqlənmək üçün "Qırmızı Xaç" Komitəsinə göndəriləcək.

**AVROPA ŞURASININ
YENİ QƏTNAMƏ LAHIYƏSİ**

Avropa Şurası Parlament Assambleyası Gürcüstana qarşı sərt qətnamə layihəsi hazırlayıb. Qətnamə layihəsində ölkədə keçirilən seçkilərdən sonra vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında nəzərə çarpacaq dərəcədə geriləmənin olduğu diqqətə çatdırılır.

Avropalı parlamentarilər bu fikirdədir ki, Gürcüstan prezidentinin əlində həddindən artıq çox səlahiyyət cəmləşib və parlamentin fəaliyyəti demək olar ki, nəzərə çarpmır. AŞ PA eyni zamanda muxtar regionların inkişafını təmin etmək məqsədilə parlamentdə aşağı palatanın yaradılması təkliflə də çıxış edir. Gürcüstanın götürdüğü öhdəliklərin yerinə yetirilməsində bir sıra problemləri olduğu bildirilən qətnamə layihəsində Mesxeti türklərinə də xüsusi diqqət ayrılıb. Belə ki, onların 2005-ci ildə vətənlərinə qaytarılması üçün tədbirlərin vacibliyi vurğulanıb.

**TELEVİZYANIN STATUSU
MÜƏYYƏNLƏŞƏCƏK**

Ötən ilin noyabrında ictimai televiziyanın yaradılması, dövlət televiziyasının saxlanıb-saxlanmaması və ya onun statusunun müəyyənləşməsilə bağlı müvafiq sərəncam imzalanıb. Sərəncamda göstərilir ki, Nazirlər Kabineti dövlət televiziyasının statusu ilə bağlı bir ay müddətində müvafiq sənəd hazırlamalıdır.

**SOYAD SONLUQLARI
DƏYİŞDİRİLƏCƏK**

Milli Məclisin yaz sessiyasında "Adlar və soyadlar haqqında" qanun layihəsinin müzakirəyə çıxarılaçağı gözlənilir. Millət vəkili, parlamentin mədəniyyət məsələləri daimi komissiyasının üzvü Mikayıl Mirzə "Olaylar" IA-ya bildirib ki, hazırda qanun layihəsi üzərində tamamlama işi aparılır: "Belə bir qanunun qəbul edilməsi vacibdir. Hər bir şəxsin soyad sonluğu onun milli kimliyinin göstəricisi olmalıdır. Artıq biz başqa millətlərdən miras qalmış soyad sonluqlarının daşıyıcısı olmamalıyıq. Bəzən deyirlər ki, belə bir qanunun qəbulu Avropa Şurası tərəfindən müsbət qarşılanmayacaq. Ancaq biz soyadlardakı sonluqları dəyişməklə nəslin tanınması və onun qorunub saxlanmasını təmin etmiş oluruq".

**MINIMUM ƏMƏK
HAQQI ARTIRILACAQ**

Milli Məclisin sosial siyasət daimi komissiyasının sədri Hadı Rəcəblinin sözlərinə görə bu ilin birinci altı ayında minimum əmək haqqının həcmi 150000 manata qaldırılacaq. İlin sonunda isə bu göstərici 200000 manata çatdırılacaq. Qeyd edək ki, hazırda ölkədə minimum əmək haqqının səviyyəsi 125000 manatdır.

Dağ çiçəyindən
ilan ağu çəkər, arı - bal.
Azərbaycan atalar sözü.

Böyük Vətən Müharibəsinin və - şəhərindəki hospitalda ya-

QƏLƏBƏ - 60**POLKOVNİK**

teranları cəbhədə olmamış qocalardan fərqlənirlər. Qanlı döyüşlərdə iştirak etmiş, dəfələrlə ölümə üz-üzə gəlmiş bu insanların doğma vətənə bağlılığı, həyata sevgisi, işgüzarlığı, tələbkərliliyi, vicdanlılığı adami rıqqətə gətirir. Onlar müdriklik, sadəlik və söhbət-cillikləri ilə ürəklərdə iz qoyurlar.

Belə insanlardan biri ehtiyatda olan mayor Bağış Bağışovdur. Dörd illik çətin cəbhə həyatı yaşamış, qələbə sevincini vətənə dönmüş, Qusar, Ağdam, Gədəbəy rayonlarının hərbi komissarı vəzifələrində vicdanla işləmiş bu insan redaksiyamızın qonağı olaraq, çoxlarından fərqli olaraq, özündən, öz döyüş şücaətlərindən daha çox, həmyerlilərindən danışdı. Ehtiyatda olan polkovnik Sədrəddin İsmixan oğlu Mirzəliyevdən söz düşəndə isə "O, əsl hərbiçidir, ondan yazın" deyə bizə tövsiyə etdi.

Qusar rayonunun Düztahir kəndində doğulmuş Bağışla Xuluqdan olan Sədrəddin 4 il Qusar rayon pedaqoji məktəbində bir yerdə oxuyublar. Sonra müharibə onları ayırıb. 12 ildən sonra iki dost yenidən görüşəndə onların sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Onlar dost olmaqdan əlavə, həmkara da çevrildilər. Hər ikisi uzun illər ayrı-ayrı rayonlarda hərbi komissar kimi fəaliyyət göstərdi. Veteranların dostluğu indi də davam edir.

Böyük Vətən Müharibəsi başlandı Sədrəddin Xuluq kənd orta məktəbində sinif müəllimi işləyirdi. Qusar pedaqoji məktəbinin məzunu olan bu gənc böyük həvəslə uşaqlara ders deyirdi. Müharibə çoxları kimi onun da gənclik arzularını yarımçıq qoydu. 1942-ci ildə hərbi xidmətə çağırıldı Sədrəddinin 19 yaşı var idi. Bakıda 3 saylı hərbi piyadalar məktəbində və Sumqayıtda 34 saylı atıcı briqadasında təlim keçdikdən sonra o, cəbhəyə yola düşür. Vızvod komandiri, pulemyot rotasının komandiri kimi döyüşən Sədrəddin Mirzəliyev 1943-cü ilin mayın 23-də ağır yaralanır, güllə onun ürəyini deşib çıxır. Möcüzə nəticəsində sağ qalan o, 11 ay Dərbənd

tir. 1944-cü ilin aprelində sağalıb buranı tərk edən Sədrəddin döyüşə yarsız kimi arxa cəbhəyə göndərilir.

Təzliklə o, Qonaqkənd rayon hərbi komissarlığına təlimatçı vəzifəsinə təyin olunur. Sonra IV hissənin rəisi, I hissənin rəisi, hərbi komissarın müavini vəzifələrində çalışır.

Ehtiyatda olan zabit Sədrəddin Mirzəliyevi indi də Bakının Əzizbəyov rayon icraiyyə komitəsinə plan şöbəsinin müdiri, bir neçə aydan sonra mədəniyyət şöbəsinin müdiri vəzifəsinə təyin edirlər. Bir qədər sonra isə onu həmin rayonun partiya komitəsində təbliğat şöbəsinin müdiri vəzifəsinə irəli çəkirlər.

1951-56-cı illərdə S.Mirzəliyev 589-cu polkun ştab rəisinin köməkçisi vəzifəsini icra edir. Orconikidze (indiki Suraxanı) rayonunda I şöbənin baş zabiti, Əzizbəyov rayon hərbi komissarlığında I şöbənin rəisi, həmin rayon hərbi komissarının müavini vəzifələrində çalışdığı illərdə o, öz bacarığı ilə hamının hörmət və rəğbətini qazanır.

1965-ci ildə Umumittifaq Yeyinti Sənayesi İnstitutunu yenidən bitirmiş Sədrəddin Mirzəliyevi Göyçay rayonuna hərbi komissar vəzifəsinə göndərir-

lər. 6 il burada çalışdıqdan sonra onu daha məsul posta - Gəncə şəhər hərbi komissarı vəzifəsinə irəli çəkirlər. Burada çalışdığı 7 il ərzində öz prinsipliliyi və səriştəsi ilə şəhər əhalisinin hörmətini qazanır.

1978-1989-cu illərdə Respublika Səhiyyə Nazirliyi II idarəsinin rəisi, 1990-99-cu illərdə Respublika Mərkəzi Gigiyena və Epidemiologiya mərkəzində direktor müavini, 1999-2002-ci illərdə Səhiyyə Nazirliyinin II şöbəsinin rəisi vəzifələrində çalışmış bu müharibə və əmək veteranı indi fərdi təqaüdcüdür.

Sədrəddin dayının təltifləri çoxdur. Lakin onlardan Böyük Vətən Müharibəsinin I dərəcəli ordeni, SSRİ Hərbi Qüvvələrində Vətən qarşısında xidmətlərinə görə III dərəcəli ordeni və Döyüş Xidmətlərinə görə medalı onun üçün daha əzizdir. Çünki onları qanlı döyüşlərdə qazanıb.

Sədrəddin Mirzəliyevin oğulları da hərbiçidir. Valeri Kiyev Təyyarçılıq Akademiyasını bitirib. Uzun illər Bine aeroportunda mühəndis-pilot kimi çalışmış Valeri indi təqaüddədir. Onun yolunu oğlu İsmixan davam etdirir. Bakı təyyarəçilər Akademiyasının məzunu olan İsmixan, 4 ildir ki, "İl-76" yük təyyarəsində 2-ci pilot kimi uçuşlar edir.

Ailənin ikinci oğlu, Moskvada Frunze adına Hərbi Akademiyanı bitirmiş, podpolkovnik Vaqif Mirzəliyev Moskva Hərbi İnstitutu taktika kafedrasının dosentidir. Onun oğlu Ələsgər isə həmin institutun tələbəsidir.

Ailənin qızları Svetlana ilə Adilə ali təhsilli olsalar da evdar qadın olub övlad tərbiyəsi ilə məşğul olmağı üstün tutublar. Adilə üç övladı ilə atasının yanında olur. Sədrəddin dayı arvadı Anna Petrovna ilə bir yerdə nəvələrinin sevincləri ilə yaşayır. Son vaxtlar onları ən çox fərəhləndirən isə Adilənin qızı Nurlana Kazımovanın "Zerkalo" qəzetində çap olunan cəsarətli məqalələridir. Gənc jurnalistin qələmində babasının ruhu duyulur.

AZIZRİN SEVDA.

VƏTƏNPƏRVƏRLƏR YETİŞİR

Xudat şəhər N.Nərimanov adına 2 saylı məktəbdə "N.Nərimanov xatirə muzeyi" iyirmi ildən artıqdır ki, fəaliyyət göstərir. Bu müddət ərzində minlərlə tələbəni muzeydə olmağa, burada nümayiş etdirilən üç minə yaxın eksponatla tanış olmuşdur.

Qeyd edək ki, bu muzey N.Nərimanovun Bakıdakı ev muzeyinin filialıdır. Muzeyin 3 otağında N.Nərimanovun həyat və fəaliyyətini əks etdirən 450-dən çox foto-şəkil 23 stenddə yerləşdirilmişdir. 1 otaqda N.Nərimanovun həyat və yaradıcılığının ilk tədqiqatçılarından biri olan mərhum Vəli Məmmədovun muzeyimizə bağışladığı büst; II otaqda İqtisad Universitetinin dosenti, şair Mahmud Əhmədovun hazırladığı "N.Nərimanov kinoteatri" və "Metex qalası", "N.Nərimanovun doğulduğu ev" maketləri; III otaqda N.Nərimanovun oğlu Nəcəfin məzarından (Ukraynanın Donetsk vilayətinin Volnovaxa şəhərindən) göndərilmiş torpaq, N.Nərimanovun qobelen üzərində portreti, Gürcüstanın Borçalı qəzasının Qızılhacılı kəndindən muze-

yə hədiyyə gətirilmiş mermər portret, görkəmli nərimanşünas alimlərdən Teymur Əhmədovun, Vəli Məmmədovun, Şamil Qurbanovun, Firdovsiyyə Əhmədovanın və başqalarının muzeyə verdikləri qiymətli kitablar da nümayiş etdirilir.

Vaxtilə N.Nərimanovla görüşmüş adamların xatirə və şəkilləri, məktubları, audio kassetləri də maraqlıdır. Biz evvəllər N.Nərimanovun adını daşıyan Tibb İnstitutunun və texnikumunun rayonumuzdan olan və Böyük Vətən müharibəsindən (1941-1945) qayıtmayan məzunları barədə də materiallar toplamışıq.

Muzeyin nəzdindəki "Vətənpərvərlər" dərəcəli məktəbin bütün siniflərini əhatə edir. "7-lər klubu" X-XI sinif şagirdlərindən təşkil olunub. Klubun hər məşğələsinə məktəblilər böyük maraq və sevincilə qarşıyırlar. Gənc müəllimlər Samir Cəlilov, Şəhla Sanayeva, İlham Şahvələdov, Rəna Yarıyeva, Xalidə Səfərova, Sevda Muradova və Könül Balayeva klubun ayrı-ayrı bölmələrinə rəhbərlik edirlər.

Bu yaxınlarda "Global

problemlər" bölməsinin məşğələsi oldu. Məşğələyə Xaçmaz rayon polis idarəsinin leytenantı C.Turabov, Xudat şəhər xəstəxanasının həkimi S.Bayramov da dəvət etdik. Uşaqlar onları maraqla dinlədilər. Mövzu "Narkomaniya - ağ ölüm" idi. Tərtibatçılarımız mövzuya dair plakat da çəkmişdilər. Məktəblilər narkomaniya və taksomanianın, narkotik bitkilərin, alkoqollu içkilərin, siqaretin mənfi təsiri barədə ətraflı məlumatlar aldılar.

Biz müasir dövrdə siqaretin, narkomanianın, alkoqolizmin uşaq mənəviyyətinə vurduğu ağır zərbələri nəzərə alaraq müsabiqədə şagirdlərimizin iştirakını təmin etdik. I, II, III yerləri tutan uşaqlar (şer, mahnı, inşa, səhnəcik, rəsm üzrə) döqquz mükafat aldılar.

Hər il aprelin 14-də muzey üzvlərinin bir qrupu ilə N.Nərimanovun doğum günü münasibətilə keçirilən tədbirlərdə iştirak etmək üçün onun Bakıdakı ev muzeyinə ənənəvi ekskursiya təşkil edirik. Burada onlar N.Nərimanovun qohumları, tanınmış alim, şair, yazıçı və bə-

təkarla tanış olurlar.

Ekskursiyalar zamanı Respublika Teleradio şirkətinə, Şəhidlər Xiyabanına, Fəxri Xiyabana, İçərişəhər kompleksinə, Milli parka, müxtəlif muzeylərə də ziyarət, baxış və gəzintilər keçiririk. Belə ekskursiyalar uşaqlarda vətənpərvərlik, kollektivçilik, ideya-siyasi, estetik tərbiyənin formalaşmasına, onlarda intellektual səviyyənin yüksəlməsinə güclü təsir göstərir.

Fərəhli haldır ki, belə tədbirlərdə şagirdlər kütləvi şəkildə iştirak etməyə salırlar.

Muzey vasitəsilə keçirilən hər bir tədbir məktəblilərin dünyagörüşünün zənginləşdirilməsinə, Vətənin layiqli vətəndaşı kimi formalaşmasına xidmət edən güclü tərbiyəvi təsirə malikdir. Biz bu kompleks vasitələrdən pedaqoji ustalıqla istifadə edirik.

Nəzakət KƏRİMOVA,
Xudat şəhər
N.Nərimanov adına
2 saylı orta məktəbin ali
kateqoriyalı
müəllimi, N.Nərimanov
xatirə muzeyinin
direktoru.

ЧИ ЧКАЙРИН ТІВАРАР

АБУР ГЬИКИ ЧИРНА КІАНЗАВА?

■ Чкайрин тварарикай хьин садбур патал дебдиз элкьвенва. Пешекарри хьиз, топонимика вуч ятла бегьемдиз тийжири са бязи ксарини эхиримжи йисара лезги хуьреринни шегьерин тварариз акаатайвал баянар гузва. Гила Кцларин сифте твар "Къейсери", Гиярин твар "Куяр", Ахцегин твар "Ахца гьер" хьайиди я лугъузвай алимарни пайда хьанва. Садбуру Яргундикай "Ярвун", Калунхуьруйкай "Келенхуьр", Цийихуьруйкай "Зейхур", Гадацгийихуьруйкай "Гада зейхур", Уьнуьгъуьйкай "Анихь", Къуьхурдикай "Къуьгъуьр", Цуру Худатакай "Цару Худат", Пигьирдикай "Дустайр" авунва. Чи хуьрерин тварар и саягьса чурзавай са бязи ксар гьелени халисан лезги тварариз маса чаларин куьмеддалди баянар гуз алахъзава. Гьатта лезги чалахъ галаз са алакьани авачир эвенг, испан, француз чаларикай "менфят къачуна" чи чкайрин тварар "ачухарзава." Ихьтин къундармаяр арадиз гьизвай ксари анжах савадсуз тирвилляй ваь, гьакІни къасухдай чи ччал, чи тарихдин гелер чурзава. И ксариз чка атунивай кутугай жавабар гана кІанзава ва и макьалани гьавилляй къелемдиз къачунвайди я.

ВИРИ ПАТАРИХЪАЙ ФАГЪУМИЙИН

КІвенкІве чкайрин тварар вуч ятла бегьемдиз тийжиз топонимикадихъ галаз машгъл жезвай ксариз и илимдикай лугъун. Грек чалалди "топос" гафуни "чка", "онома" гафуни "твар" хьтин манаяр гузва. Топонимика чкадин тварарикай рахазвай илим я. Санлай топонимикади умуми илимда гьихьтин чка къзватла, гьелелиг кьетидиз тайинарнавач. Са бязи алмри топонимика тарих илимдин са хел, муькуьбуру географиядин хел, чалан алмри ономастикадин хел яз гьисабзава. Чалан алмри алаз гьатта "Топонимика" хьтин тварни ганва. Эхиримжи йисарин ахтармишунрилай гьугъуьнлиз алмар ихьтин къарардиз атанва: Топонимика пуд илимдин - тарихдин, географиядин ва чалан илимдин бинеддалди арадиз атанвай цийи илим я. Ибурукай сад квачиз топонимар бегьемдиз чириз жедач. Амма им акІ лагъай ччал туш хьи, топонимар чирун патал и пуд илим бес я. Са гафни авачиз, топонимика маса илимрихъ галазни алакьада ава ва чкайрин тварарихъ гелкъезвай ксари герек тирла гьа илимрикайни менфят къачуна кІанзава.

Аквазвайвал, топонимар чирун гзафни-гзаф зегьмет алай кар я. И кар кьиле тухун патал къулай шартлар, талукъ карханаяр, цудралди кьил акьуддай ксар герекзава. Лезги халкъдин са пай яшамин жезвай Дагъустан Республикада топонимар чирдай кьилди идара авач. И кардихъ машгъл хьун патал республикадин илимдин меркезда кьилди отделни кардик кутунвач. Гьавилляй ина чкайрин тварар илимдин рекьелди чирзавай ксар лап тІимил я. Виш агъзуралди лезгийр яшамин жезвай Азербайжанда лагъайтла, 32 йис я топонимар кьилди чириз. 1973-йисуз республикадин Илимрин Академиядин Географиядин Институтда топонимар чирдай отдел кардик кутуна. Амма ина кьилди лезги топонимар чирдай ксар авач. Гьавилляй Дагъустанда хьиз, Азербайжандани чи чкайрин тварар ахтармишун гзаф четин я. Ятлани гьилер хуьчлуьк кутуна, "цавай аватуй, сиве гьатуй" лагъана виже къведач. Чна чи чкайрин тварар чирун патал ара датлана вири алахъунар авуна кІанзава. Бес и кар гьикІ кьилиз акьудда?

Топонимар чирун патал КІвенкІве гьа чкадин топографиядин картадихъ, иниз талукъ тарихдинни географиядин чешмейрихъ галаз таниш хьун, гьакІ чкадин халкъдин ччал чир хьун ча-

расуз я. Гьилик авур материалар хьсандиз чирайдалай гьугъуьнлиз картотекадал бинеламиш хьана гьа чкадин топонимрин гафарган туькІуьрун герек я. И гафарганда агъадихъ галай кьейдер авуна кІанзава: объектдин твар, ам авай чка, этимологический термин, топонимдин этимологиядин ва этиологиядин гьакьиндай малумат. Илимдин рекьелди чкайрин тварар са шумуд группадиз пайна чирайтла хьсан я: 1) Тварар географиядин объектрихъ галаз алакьалу тир топонимар. 2) Чпин тварар биологиядин объектрилай къачунвай топонимар. 3) И кьве группадихъ галаз алакьалу туширбур, яни кьетІен, метафорический, анемонический ва маса топонимар. 4) Топонимар - мигрантар. 5) Лал топонимар.

Сад лагъай группадик акатзавай топонимар, яни ойконимар (агъалияр яшамин жезвай чкайрин тварар), гидронимар (цин объектрин тварар), оронимар (дагьларин тварар) этиологиядиз килигна чирна кІанзава ва икІ къалуриз жедач: а) кьилди ойконимрикай ва гидронимрикай арадиз атанвай ойконимар, оронимрикай туькІвенвай гидронимар; б) кьилди гидронимрикай, ойконимрикай, оронимрикай арадиз атанвай гидронимар; в) кьилди оронимрикай, ойконимрикай, гидронимрикай арадиз атанвай оронимар.

Кьвед лагъай группадик акатзавай чкайрин тварарни этимологиядиз килигна чирна кІанзава: а) чеб этнонимрикай (тайифайрин ва халкъарин тварарикай), патронимрикай (бубайрин тварарикай), антропонимрикай (инсанрин хьуси тварарикай), зоонимрикай (гьавилляй тварарикай), фитонимрикай (инсанрин кьватІалрин, къебилейрин тварарикай) арадиз атанвай ойконимар; б) этнонимрикай, патронимрикай, антропонимрикай, зоонимрикай, фитонимрикай арадиз атанвай гидронимар; в) этнонимрикай, патронимрикай, антропонимрикай, зоонимрикай, фитонимрикай туькІвенвай оронимар.

Пуд лагъай группадик акатзавай чкайрин тварар вилканбурулай тафаватлу я, абур и группайрихъ галаз алакьалу туш ва гьавилляй и топонимар чирдай рекьерни тафаватлугьур хьунухъ герек я. Ихьтин рекьер къалуриз жедач: а) рангуниз килигна чара авуна кІанзавай топонимар: Яру дагъ, Яру кІунтІ, Ярукъвалар, Яру накьва авай тахта, Яру кьил, Яру кьилдин там, Яру руг, Яру руквадин чархар, Йеры муьгъ, Йеры цинер, Йары цьина булах, Лацар, Лацад гуьне, Лацу пел, Лацу яд, Лацу къванар кам, Лацу ргар, Лацу къветІ, Чулавар юг, Чулавар булах, Чулавар, Чулавар сув, Чулавар шим, Чулавар рук, Чулавар цлар (дагьдин твар), Вили сувар, Вили чарх алай никІер, Вили КІвенкІвер, Экуь булах, Хьипи руквар чил ва мсб. Гьа инал лагъана кІанда хьи, Кьиблепатагъ Дагъустандай ва Кеферпатагъ Азербайжандай мисал яз гьанвай и чкайрин тварар авайвал ганва. Вучиз лагъайтла топонимар дегишарна виже къведач ва абур чкадин халкъдин меде авайвал къелемдиз къачуна кІанзава; б) дадуниз килигна чара авуна кІанзавай топонимар: КІуь вир, Кьелен цин булах, УькІуь руквад кІам, Келен къван (къел квай къван), Кьел гудаа тІул, Цуьруьр (Цуь вир, Вили Хьартасрин хуьр), Цуь яд квай кІам, Шур булах, Ширин булах, Ширин яд ва мсб; в) уьлчмедиз, гьвечІи-чехивилиз килигна чара ийизвай чкайрин тварар: Чехи кІам, Чехи кІунтІ, Чехи хандакІар, Чехи сырар, Чехи ачІ, Чехи гирве, Чехи пІир, Чехи яйлах, Чхи муьрз, Чихи легьв, Чихи тІул, ГьвечІи кІунтІ, ГьвечІи векьер, ГьвечІи тІул, ГьвечІи пІир, ГьучІи тІул, ГьвечІи яйлах, Яргъи кІам, Яргъи чур, Яргъи никІер, Яргъи гуьне, Яргъи син, Яргъи синин гуьне, Яргъи чарх, Яргъи лягъв, Яргъи чІухвар (булахдин твар), Яргъи кІапІал, Яргъи вирин тІул, Яргъи лекьвер, Кьакьан пел,

Кьакьан син, Кьакьан кІунтІ, Гьаркъуь рекьин пел, Дегьрин кІам, Дегьрин вир ва мсб.

Кьуд лагъай группадиз талукъ топонимар агъалиди маса чкадиз куьч хьайила вич яшамин жезвай цийи чкадиз гуьзвай куьгьне тварар я. Месела: Лацар, Келет (къалажугъ), Куьсет, Хуьрел, Аваран, Алпан, Зизик, Испик, ЛукІар, Самур, Уружба, Целегуьн, Цийихуьр, Смугьул, Къучагъ, Пигьир, Филер ва мсб. Ихьтин лезги хуьрер Дагъустандани ава, Азербайжандани.

Вад лагъай группадик лал топонимар акатзава. Ибур гьеле чпин мана бегьемдиз ачухариз тахъанвай, хьсандиз чир тауунвай, чпикай гимандал, гипотездал бинеламиш хьана баянар ганвай топонимар я.

Гьа ихьтин методика кардик кутадайла маса жигьетарни фикирда къуна кІанзава. Месела, лезги группадик акатзавай халкъари чпин чкайриз ганвай тварар. Чи умуми ччал сад тирвилляй вири лезги чаларин топонимарни санлай чирна кІанзава. Гьайиф къведай кар ам я хьи, чи алмри и месэла рикелай ракъурнава. Санал, къвалав яшамин жезвай лезги халкъарикай агьулар, рутулар, цлахуьрар, табасаранар, арчийр, хинелугьар, кърицІар, будугьар, жекар, гьапутар, удиар галачиз анжах лезгийр яшамин жезвай чкайрин тварар чирзава. Бес муькуь лезги халкъарин топонимар ни чирна кІанзава? АкІ къан хьи, чун Шагъ дагъдиз муькуьва хуьрера къекъезва. Шагъ дуьз гирведилай кьил кутуна Хиналугьурин хуьре къван экІя хьанвай, вичин яргьивал 7 километр тир са дередал дуьшуьш жезва чун. Анин тварар вуч я? Къаз такьуна, чир тауна алатдани? Мумкин туш. И чехи дередин твар "Цехуаминш" я. Хиналугъ чалалди "регъв". Ина гьа ихьтин твар алай гьвечІи вацІни ава. Гьа икІ, чакъ кърицІ, будугъ, жек, гьапут, цлахуьр, удин, агьул, рутул, табасаран чаларални чкайрин тварар ава. Абур чирун чи буржи я. Тахъайтла, чарабур шерик жедач а тварариз...

Мад са месэладай кьилди лугъун. Лезги топонимар чирдайла тек са Дагъустандин ва Азербайжандин лезгийр яшамин жезвай чилер фикирда къуна виже къезвач. ГьакІ Урусатда, Кьиргъизстанда, Туьркияда, Иранда, Афганстанда ва маса уьлквейрани лезги хуьрер авайди фикирда къуна кІанзава. Месела, Кьиргъизстанда авай 10-дав агакъна лезги хуьрерин тварар кьедалди гзафбуруз чизвач. Тарих тирвал чапхунчийри агъзуралди лезгийр къецепатан уьлквейриз куьчарайди ва чи чилерал маса халкъар гьайиди фикирда къуна кІанзава. И кьвед лагъай процесс кьиле фидайла, чи гзаф топонимарни дегишарнава.

Тарихдин чешмейрани чи гзаф хуьрерин, шегьерин ва маса чкайрин тварар дегишарна грек, латин, араб, фарс, туьрк, азербайжан, урус чаларив къадайвал къвенва. ГьакІ Дагъустанда урус ва Азербайжанда азербайжан чаларалди азим лезги топонимрин транскрипция дуьз ганвач. Иллаки алатай асирдин 60-70-йисара маса чаларалди чи цудралди топонимар лезги чалан алмрин фикирар къаз такьуна, акаатайвал къвенва. Гьавилляй чи чкайрин тварар вири патарихъай фагьумна, илимдал бинеламиш хьана чирна кІанзава.

Топонимикада ойконимри (инсанар яшамин жезвай чкайрин тварари) махсус чка къазва. Лезги шегьерин, хуьрерин, поселокрин, убайрин, къишлахрин, къазмайрин, ятахрин тварар чирун патал эхиримжи йисара чи алмри, кьил акьуддай ксари, пешекарри мадни пара алахъунар ийизва ва и рекьий са къадар агалкъунарни къазанмишнава. Ятлани гзаф члавуз и кар акаатайвал кьилиз акьудзава ва чехи татугайвилериз рехъ гузва. Кьилди чи хуьрерин тварар чируникай лугъуз кІанзава.

Чал хвейида тарих хуьда.
Алкьвадар Гьасан.

"КВАХЪАЙ" ХУЬРЕРИН ГЕЛЕР

Са шумуд йис инлай вилик са алмиди "чпин тварар картада амачир, квахъанвай къадим хуьрерик гелкъвен герек туш, абурун гелерни амаиди туш" лагъана къенвай. Вич лезги ятлани ада чи тарих кІуьрарихъ кутазвай. Са шумудра суьгьбет авурдалай гьугъуьнлиз ада вич ягьалмиш тирди хиве къуна. Гьавилляй аз цийи къилелай а касдин тварар къаз кІанзавач. Эхиримжи йисара чи тарихчийри, чалан алмри къенва чапдай акьудзавай ктабри мад гьилера субутзава хьи, лезгийрин тарих къадимди я ва абурун гелер квахъайбур туш.

Чи хуьрерин тварар ахтармишун патал сур чларин, юкъван асиррин ва алай аямдин чешмейрикай менфят къачуна кІанзава. Са гафни авачиз, абур вири гьилик авуна там сиягъ туькІуьрун мумкин туш. Гьавилляй чаз малум тир чешмейрикай лап чарасуз тирбур рикел хкин. Къадим авторрикий чи эрадал къведалди II виш йисуз Полибия вичин "Умуми тарих", чи эрадал къведалди I виш йисуз Тит Ливия "Рум шегьер эцигай тарих", Страбона "География" (17 ктаб), чи эрадин I виш йисуз Гай Плиний Секунда "Тибии тарих", Помпий Мелади "Чилерин акурар", Плутарха "Уьмуьрдин паралел акурар", Корнелий Тацита (55-117 йй.) "Анналах", Клавдий Птолемя (70-147 йй.) "Географиядин регьбервал", Дион Кассиди (II виш йисан эхир - III виш йисан эвел) "Румдин тарих", византияй Стефана (III-IV в.й.) "Тайифайрин гьакьиндай" ктабра лезгийрикай ва абурун чилерикай са къадар малуматар ганва. Идалай гьейри чи эрадал къведалди Эротосфена, Метродор Скепскийди, Помпей Трога, Гипсикрата, чи эрадин IV виш йисара Квинт Курций Руфа, Секст Юлий Фронтин, Светоний Транквилла, Люций Анней Флора, Аппиана, Дионисий Периегета, Марк Юниан Юстина, Юлия Солина, Аммиан Марцеллиана, Ипполит Портскиди, машгьур географ Прициана ва маса авторрини чпин эсерра лезгийрикай ва абурун чилерикай са къадар делилар гьанва.

Чи къадим уьлкве тир Алулупандин (Къавкасдин Алпаниядин) чилерикай, адан шегьеррикайни хуьрерикай малуматар къадим ва юкъван асиррин картайрани гьатнава. Гьелелиг алмриз малум тир картайрин арада лап къадимди Агриппа вичин яран буба тир император Август (чи эрадал къведалди 27-йй. - чи эрадин 14-йй.) менфят къачун патал туькІуьрай карта я. Амма и карта чав агакънавач. Чи эрадин II асирда Клавдий Птолемя туькІуьрай картада Гьэр (Самур) ва Кас (КІлар) вацІарин, Кас гьуьлуьн патав гвай са бязи лезги шегьеринни хуьрерин тварар гьатнава. А тварар ибур я: Чур, Йаргу, Алам, Касан, Гелен, Гел, Келе, Лаца, Цух. Ада Алулупанда Кас гьуьлуьз виридалайни муькуьва хуьр Алам (гилан Ялама) тирди къалулнава. Са бязи чешмейра, месела араб авторрин эсерра VII асирда Алам шегьер тирди къалулнава. Санлай юкъван асирра лезгийрихъ Алам тварар алай пуд хуьр хьанва. Гьатта XX асирдин эхирралди а хуьрерал 1-Ялама, 2-Ялама, 3-Ялама хьтин тварар алай.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ
(Гуьгъ ама)

ХАЙИ ЧИЛИЗ ИКРАМ ИЙИЗ...

■ Хайи хуьрел хьиз, хайи ватандални гзаф рикI алай, хайи чилиз икрам ийизвай Шихзада муаллимди вичин са шиирда кхьенай: "Чехи дерт я ватандихъ вил кумаз фин." На лугьуди, шаирдин рикIиз аян тир. Ада 2005-йисан 11-февралдиз вичин дунья дегишарна. Ватандикай, хайи халкьдикай кхьей шумудни са шиир ктабдиз элкьвенач шаирдин. Ктаб акьудунин мурад рикIе амаз куьч хьана ам дуньядилай. Чи са бязи кьелемэглийрихъ гьа ихьтин кьисметар ава...

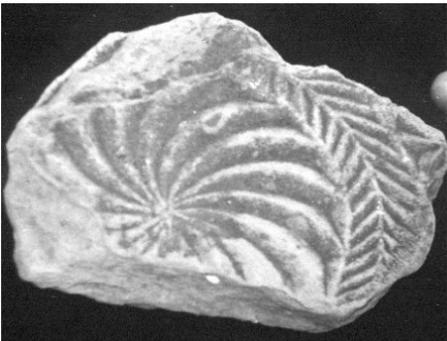
Веледов Шихзада Ширинан хва 1930-йисуз КцIар райондин Манкьулидхуьре дидедиз хьана. Хуьруьн юкьван мектеб акьалтIарайдалай гугьгуниз ада 1946-1949-йисара Кьубадин Муаллимрин Институтдин физикадинни математикадин факультетда кIелна. Гьа идалди ам архайин хьанач ва кIелун давамарна. 1958-йисуз Ш.Веледова Дагьустандин Гьукуматдин Университетдин физикадинни математикадин факультет куьтгьна. 1949-1996-йисара Хьиле, Лакаррин хуьре, Самур поселокда, Манкьулидхуьре муаллимвиле кIвалахай Шихзада Веледова халкьдин гьуьрмет кьазанмишна. Гьакьисагьвилелди кIвалахай адан зегьметдиз халкьди хьиз, гьукуматдинни кьимет гана. Ш.Веледоваз кьилин муаллим, "СССРдин просвещенидин кIвенкIвечи" хьтин тIварар ва Азербайжан гьукуматдин патай грамота гана.

Шихзада Веледов хайи чилни хайи халкь тесниф ийизвай вишералди шиирдин автор я. Адан шиирар "КцIар", "Самур" газетрин, "Лезги газет"дин, "Самур" журналдин ва Бакуда чап хьайи са шумуд альманахдин чириз акьатна. Ада Манкьулидхуьруьн чкайрин тIварариз талукьарнавай ктаб чапдиз гьазурнай. Гьамиша хийир крарихъ ялай Шихзада муаллимдин экуь кьамат садрани халкьдин рикIелай алатдач.

Роза ГЬАЖИМУРАДОВА.

АЛУПАНДИН ГЕЛЕР

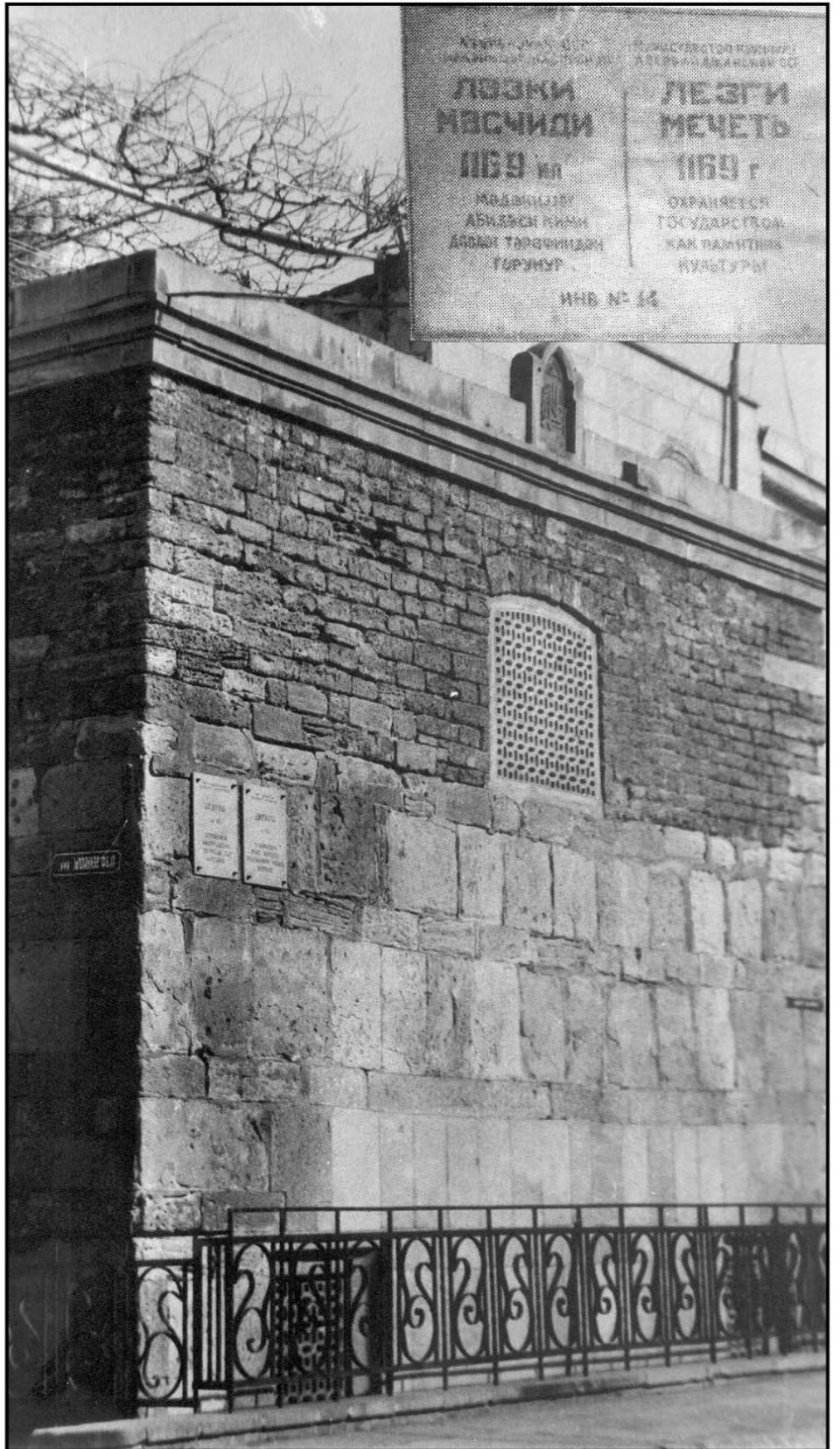
ЭчIехуьр КцIар райондин кьадим хуьрерикай я. Ам Кьафкьаздин Албаниядин кьадим хуьрерин сиягьдик акатзава. Гьавилай ина Алупан гьукуматдин гелерни ама. И мукьвара хуьрйай лезгий-

ри Рагь гьуцдиз (Атараз) икрам авунихъ галаз алакьалу тир кьадим кьван жагьанва. "Кьулладин пел" лугьудай чкадай тIуз машиндин рехъ акьуддай чIавуз 3 метр кьван дериндай жагьай и кьванцел ракьиниз талукь свастикадин гелер ала.

Им сурун кьван туш. Вучиз лагьайтIа Алупандин девирда инсанар кьегьчепдин куьшуьйра кутуна кучукдай. Кьегь - кьейиди, чеп - чепедикай раснавай кьаб лагьай чIал я. А чIавуз сурурик кьилин кьванер кутан деб тушир.

Алупандин чилерал гьуцарин кIвалер, мискIинар кьакьан чкайрал эцигдай ва хуьрерни гьа ихьтин тепейрал кутай. Шийиз жагьанвай кьванци ЭчIехуьр чи эрадал кьведалди кутунвай хуьрерикай тирди фагьумдай мумкинвал гузва.

Абир ЭЧИХВИ.

Бакудин Лезги мисклин

ЧИ ЦIУН КIВАЛ

ЛакIаб ягьун лезгийриз хас кар я. ЛакIаб авачир инсан, хуьр четин жагьиди чи чилерал. Аваранвийризни "ТIач Аваранар" лугьуда. Вучиз лагьайтIа абур тIач чрадай устIарар я. Вичин 84 яшар хьанвай Минажест Эшрефовади чрадай тIач иллаки тIямлуди жеда. И бадеди чаз тIач, гьакIини яран сувариз чрадай, лезгийрин рикI алай тIуьрикай ва калар гьикI арадиз гьидатIа ихтилатна.

ТIАЧ

Сифте кьуьл михьда (6 кьил хизандиз 3 бади) ва ам чими цйй чухьуда. Суфрадик кутуна кьулан патав тада. 2-3 юкьуз цIирдалди адаз герен-герен ад гуда. ЦIирай кьуьл синида экигьда. Истикандив яд акьалтдалди гатада. Тугьагьа хьиз чрада.

СЕМЕНА

Гуьлгери кьуьл хьсандиз чухьуда ва суфрадик кутуна, яд илична кьулан патав тада, цIир авурла кьуьл синида экигьда. ЦIирер хкаж хьайила (кьуьлуьн кIан хьипи хьана кIанзавач. КтIай кьуьл акахьайтIа семена туькьуьл жеда) суьзекда чухьуда ва яд куьзна машинда регьведа. Кьажгьандиз вегьена гьуьр хьсандиз какадарда. КIвалакIар тахьуй лугьуз ам гьиливди гьялда. Тугьагьа хьиз звал акьалтдалди тIимил цIал чрада. Хьсандиз чрай селемадин ранг экуьди жеда: я хьипиди жедач, яни туракьди.

КАЛАР

Михьна чухьвенвай кьуьл хьиткьиндалди ргана суьзекдай куьзда, тIимил кьван кьел вегьена суфрадал экигьда. Кьуьл штум хьайила хьра, тIимил цIал чрада. Вин хьрак чараз уза-

ДИДЕД ЧIАЛАН ТАРС

Азербайжандин медениятдин меркезрин арада татаррин "Туган тел" жемият иллаки тафаватлу жезва. Ада фад-фад медениятдин рекьйай жуьреба-жуьре тедбирар кьиле тухузва. И йикьара "Туган тел"ди татаррин жегьилрин "Яшьлек" меркездихъ галаз санал хайи чIалан тарс кьиле тухвана. Тарс "Яшьлек"диз регьбервал гузвай Дияз Агьмеджанова ачухарна. Наила Имангуловади машгьур татар шаиррикай Г.Тукаян, К.Насиридин шиирар кIелна. Сабина Шамионовадин "Диалектдин чIал милли чIалан хел я" ва Эльвира Еналиевадин "Литературный татар чIал вилик финин девирар" темайрай рахунар яб акалзавайбурун рикIяй хьана.

Эхирда "Туган тел" жемиятдин регьбер Гюльжан Мясоутовади компьюттердин программадикай менфят кьачуна татар чIалан тарс кьиле тухвана. И проектдин автор академик Ф.Г.Ахмалиев я. Тарсуна вири иштиракчийри активдаказ иштиракна. Гила "Туган тел" жемиятда хайи чIалан тарсар гьа и программадал бинеламиш хьана кьиле тухуда.

Фарид ФАРМАНОВ.

"ÖKÜZ GÖRMƏMİŞ DAĞ" VƏ YAXUD RƏVAYƏTVARI TARİX

(İsaməddin Osmanovun "Qusar rayonu"
(Bakı, 2000) kitabı haqqında qeydlər)

Kitab yazmaq fikri xeyrxah niyyətdən doğur. Hər bir kitab üreyin hökmü, qəlbini tələbi ilə ərseyə gəlir. Müəllifinin dünyagörüşündən, səviyyəsindən, qələmə alınmış mövzudan, onun yazılma qaydasından asılı olmayaraq, hər bir kitabın onun müəllifi öz ürəyindən zərəcəklər əlavə edir. Bu mənada mənim bütün kitab yazarlara hörmətim var.

BDU-nun müəllimi, coğrafiya elmləri namizədi, dosent İsaməddin Osmanovun dörd il əvvəl çap etdiyi "Qusar rayonu" (Bakı, 2000) kitabı əksər qusarlılar kimi mənim də marağıma səbəb olmuşdu. Lakin girişindən başlayaraq son səhifəsinə kimi çoxlu orfoqrafik səhvlərə, stilistik xətalara, tarixi faktların təhrifinə, toponimlərin düzgün şərh olunmamasına və digər qüsurlara yol verildiyinə görə kitab haqqında fikirlərimi mətbuatda bildirməyi qərara almışdım. Amma Böyük Vətən müharibəsi və əmək veteranı olan bir alimin xeyrxah məramına - böyüyük boya-başa çatdığı doğma rayonuna, onun adamlarına məhəbbət hissəsinə hörmət əlaməti olaraq bu fikrimdən danışmışdım. Düşünmüşdüm ki, onsuz da hər bir kitab əsl qiyməti zaman verir.

Son illər kitab yazanların sayının çoxalması, hər əli qələm tutanın bədi, sənedli, publisistik, hətta tarixi kitablar yazmağa meyli göstərməsi, peşəkarlıqdan uzaq, səviyyəsiz kitabların yaranması, oxucuların zövqünü korlayan, onların fikrini dolandıran çap məhsullarının çoxalması, üstəlik həmin kitablardan sitatlar götürülməsi məni bu yazını qələmə almağa sövq etdi.

Bəri başdan qeyd edim ki, qarşılarına Qusar rayonunun sosial-icisadi-coğrafi təhlilini vermək məqsədini qoymuş müəllif mövzunu ənənət edən ədəbiyyatdan çox cüzi şəkildə və səriştəsiz bəhrələnib. Bunu sübut etmək üçün kitabın sonunda göstərilmiş ədəbiyyat siyahısına nəzər yetirmək kifayətdir. Kitab daxil edilmiş mövzuların düzgün planlaşdırılması, mövzuların qarışdırılması və sistemsizlik, bölmələrin şərti xarakter daşması, eyni fikirlərin müxtəlif yerlərdə defələrlə təkrarı, sözcüklük kimi qüsurlar onun sanbalını azaldır.

Konkret faktlardan daha çox mülahizələrə və "rəvayətlərə" əsaslanaraq yazılmış kitabın dəyərini aşağı salan səbəblərdən biri müəllifin tez-tez Azərbaycan ədəbi dilinin qaydalarını, normalarını pozmasıdır. Müəllif, əksər hallarda bir cümlədə bir neçə fikir irəli sürməyə çalışır, nəticədə dolaylılıq, məntiqsizliklə yol verir ki, bu da kitabın dilinin ağırlaşmasına səbəb olur. Yol verilmiş çoxlu sayda şərh oxucunu yorur.

"**Tarixdən səhifələr**" adlı bölmədə I. Osmanov yazır ki, "... **daha maraqlı hadisələr şərh etməyi özümüzbə borc bilmişik**". Nədir bu "**daha maraqlı hadisələr**"? Sən demə Qusarın ilk adı **Qəysər (?)** olmuşdur. Bəzi müəlliflər kimi I. Osmanov da rayonun yaşını kiçiltməyə, onun tarixini qusar polku ilə əlaqələndirməyə çalışır, özü də sübutsuz, delilsiz: "**Tarixi məlumatlara görə (?) indiki Qusar şəhərinin ilk bünövrəsi 1810-cı ildə qoyulmuş olub, hazırda onun (2000-ci il) 190 yaş tamam olacaqdır**". Bu yerə müəllifin yazdığına çox yox, təkə bir əsəri - Abbasqulu Ağə Bakıxanovun məşhur "Gülüstanı-lrəm"ni salmaq istəyir. Həmin əsərdə yazdığı 1602-ci ildə Qusar kəndinin mövcudluğu haqqında məlumat verir və onun ətrafında bax verən hadisələrdən danışır. (Bax: A. Bakıxanov. Gülüstanı-lrəm. Bakı-1991, səh 108.)

Başqa bir yerdə isə İsaməddin Osmanov İran şahı Nadir şahın Qusar rayonunun ərazisinə "XII əsrdə etdiyi hücumdan yazır. Müəllifə xatırlatmaq istəyirik ki, Nadir şah Əfşar 1688-ci ildə anadan olmuş, 1747-ci ildə dünyasını dəyişmişdir. Deməli onunun XII əsrdə Qusara hücum etməsi qeyri-mümkündür.

Qusarın ilk sakinlərindən bəhs edən I. Osmanov yazır: "**Onun ilk sakinləri, hazırki Qusar şəhərinin ərgində səhərdən 8 km-i aralı (?) yerləşmiş Balaqusarlıların ata-babaları olmuşlar. Ləzgi dilində Balaqusar - kiçik qusar, Qusarın bəlası deməkdir. Tarixi rəvayətdə görür (?) Çar hökuməti keçmiş Qusar şəhərinin (?) şərqə yerləşən Balaqusar kəndinə o vaxtki Qusarın əhalisini köçürmüş, Qusarın hazırki ərazisinə isə bir hərbi polk yerləşdirmişdi. Burada ordu qərar qəbulu (?) yaratmışdır. 1888-ci ildə Qusar şəhərə çevirmək barədə plan (?) tərtib edilmişdə də, sonralar bu tədbiri yerinə yetirə bilməmişdir, çünki, şəhər adının verilməsi üçün tələb olunan şərtlər tamam deyildi.**" (səh 23)

Başqa bir misal. "**Çar hökuməti tərəfindən 1825-1826-cı illərdə Qafqaza sürgün olunan Lermontov Qusarda yaşamış, onun burada qaldığı evi indi muzey kimi saxlanılır**". (səh 26) Bildiyimiz kimi, M.Y. Lermontov 1814-cü ildə anadan olmuşdur. Deməli, 1825-1826-cı illərdə onun 11-12 yaşları olardı. Həqiqətə gəldikdə, A.S. Puşkinin ölümünə həsr etdiyi şeirinə görə Lermontov 1837-ci il fevralın 18-də həbs olunmuşdu. Fevralın 25-də isə onun cəzası nisbətən yüngülləşdirilmiş, komet Lermontov Qafqazda hərbi əməliyyatlar aparan Nijeqorod draqun polkuna göndərilmişdi. Elə həmin vaxt o, Qafqazın bir sıra yerlərində, o cümlədən də Şəkiddə, Şamaxıda, Qubada və Qusarda olmuşdu. "**Onun ev muzeyinə hər il çoxlu məktəbli, uşaqlar, turistlər, ədəbiyyat vurğunları gəlir və onun həyat tərzi ilə maraqlanırlar**" - deyən müəllifə xatırlatmaq istəyirik ki, Qusarda belə bir muzey yoxdur, sadəcə olaraq M.Y. Lermontovun bir vaxtlar yaşadığı evin qarşısına xatirə lövhəsi vurulub, vəssalam.

Kitab boyu əksər toponimlər bir neçə cür yazılır. Yaşayış məntəqələrinin adlarının necə gəldi yazılmasına kitabın cildində və içerisinde verilmiş "Qusar rayonunun sxematik inzibati-ərazi xəritəsindən" başlayaraq, son səhifəsinə kimi hər yerdə təsadüf olunur. Məsələn: **Kilax, Kirik, Kuxur, Kalanxur, Sallahoba, Çubuxlu, Qollar, Şahnabad, Avacuqoba, Suvaçal, Gedzeyxur, Aşağı Dəyər, Yuxarı Tahirçal, Ənix, Xüdat, Mahacqala, Şeyx Cümeyid məscidi** və s. Umumiyyətlə, bir sıra yer adları kitabda müxtəlif cür gədir. İmamquləkəndin adı gah **İmamkuli kəndi**, gah **İmamqulu kəndi** kimi verilir. Qusar polku haqqında danışarkən müəllif onu gah **kusar**, gah **qusar** kimi yazır. Elə kitabın həsr olunmuşu Qusar rayonunun adı da gah kiçik, gah da böyük hərfə yazılır. Umumiyyətlə, əksər yer adları əsər boyu gah böyük, gah da kiçik hərfələrlə verilib. Azərbaycan Neft Akademiyasının adı gah **AZİL** (səh76), gah da **Azərbaycan Neft Mühəndislik Akademiyası** (səh75) kimi göstərilir.

Müəllifin bir sıra qeydlərində orfoqrafik səhvlərə yanlış mülahizələr paralel şəkildə gədir. "**Aşağı Dəyər (?) kəndinin şərqində yerləşən Xantəpə adlanan təpəlik sahə haqqında**" xatirələrində müəllif yazır: "**Xantəpənin adı Yusif xanın (?) dövründən qalma ad oldu**

ğunu söyləyirlər". Bəzi yer adlarının etimologiyasından bəhs edərək müəllif yanlışlara yol verir. Onlardan biri haqqında. Sitat: "**Gavdişan adlı sahənin adı isə farslardan qalma olub, fars dilində öküz görməmiş dağ deməkdir**". Əslində haqqında söhbət açılan yer Gavdişan deyil, Gavdişandır. Ləzgi sərkdəsi Gavdiş burada yadelli işğalçılar darma-ğain edərək böyük qələbə qazan-ğına görə təpə onun şərifinə belə adlandırılmışdır. Eyni zamanda xatırladaq ki, heç bir xalq yaşadığı ərazidəki gözəgəlimli yerlərə "öküz görməmiş dağ" kimi mənasız adlar ver-məz. Müəllif yaqın unudur ki, toponimlərin əsl mənasını ilk növbədə yerli əhəlinin dilində işləən sözlərdə axtarmaq lazımdır. Ləzgi dilində "an" mənası bildirir. Məsələn, Misal üçün, Taygunan (Taygunun), Alpanan (Alpanın), Gavdişan (Gavdişın) və s. I. Osmanovun bəhs etdiyi sözün mənası "Gavdişın təpəsi" və yaxud "Gavdişın təpəsi" ("Gavdişın pel") deməkdir.

Müəllifin sitatları da nağılvəri qələmə alınmışdır. Məsələn: "**Kurort və sanatoriya şəraiti üçün münasib olduğundan, hələ 1935-1956-cı illərdə (bu 20 ildən hansında?) Azərbaycan Xalq Komissarları (?) Dövlət Komissiyasının (?) qərarı ilə (?) Qusar şəhəri AHI istirahət evləri tikməsi üçün əlverişli bir ərazi kimi ayrılmalıdır (?)**"

"**Rayonun əhalisi və əmək ehtiyatları**" bölməsində oxuyuruq: "**Rayonda əhali əsasən təbii artım hesabına çoxalır**" (səh.29). "**Qusar rayonunun əhalisi içərisində əmək ehtiyatlarının artıqlığı hiss olunur (səh.31)**" "**başaq millətlərdən burada tatarlar, ukraynalılar, osetinlər, laklar, kumiklər, tabasaranlılar və başqaları yaşayırlar**". "**ruslar isə Qusar şəhəri, Şirvanovka, Andre-yevka kimi kəndlərə, SDK-ı kimi şəhər tipli qəsəbədə yaşayırlar (səh.33).**" "**rayonun əhalisi içərisində ruslar-malakanlar çoxdur. Onlar burada yerli əhali ilə qarışıq şəkildə, həm də ayrı-ayrı kəndlər şəklində (?) yerləşib yaşamaqdadırlar**" (səh.25). Tutaq ki, beynəmliləçilik ruhu müəllifi Qusarda yaşayan millətlərin sayını çoxaltmağa sövq etmiş. Bəs rusların ayrı-ayrı kəndlər şəklində yaşadıklarını nəyə əsasən yazıb? Belə kəndlər hansılardır?

Rayonun yetirmələri olan elmlər doktorlarına və professorlarına ayrıca bölmə həsr edən müəllif onu belə adlandırır: "**Elmlər doktoru professor**". Elə başlıqda sənətsizlik buraya daxil edilmiş 25 alim haqqında verilmiş qeydlərdə də öz əksini tapır. Atüstü yazılmış bu yarımqıç məlumatlardan hər hansı bir maraqlı informasiya əldə etmək qeyri-mümkündür. I. Osmanov 25 alimdən cəmi 8-nin atasının adını qeyd edib, bəzilərini doğulduğu kəndləri göstərməyi "unudub". Cəbir kəndindən olan texnika elmləri doktoru Qanbay Xanmammadov geologiyə-mineralogiyə elmləri doktoru, kəndi isə Hil kimi göstərilir. Ehtimal nəzəriyyəsi və riyazi statistika üzrə Azərbaycanca namizədlər və doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş ilk alim, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru İbraximxəlil İbraximxəlilov haqqında cüzi məlumat verən müəllif onun Hil kəndindən olduğunu (əslində Əniqəndir) yazıb. Alimlər haqqında verilmiş məlumatların səviyyəsinə göstərmək üçün kimya elmləri doktoru Yareli Yareliyev (alimin adı da səhvən Yareli yazılıb) haqqında verilmiş qeydləri oxuyuruq: "**...doktorluq müdafiəsinə qədər AE akademiyasında elmi işçi kimi işləmiş, sonra Dağıstan elmlər akademiyasına köçüb, indi orada**

Baş elmi işçi kimi işləyir."

Yeri gəlmişkən, müəllif nədənsə 1837-ci il Quba üsyanının rəhbərlərindən biri olmuş Hil kəndinin sakini Yarelinin adını da Yareli kimi göstərib.

Ələddin Həkimov müəllif oxuculara bir cümlə ilə təqdim edir: "**Qusarda anadan olmuş, fəlsəfi elmləri doktoru - professor olub, Bakı şəhərində elm sahəsində fəaliyyət göstərmiş**".

Dünya şöhrətli elmlər doktorlarına böyük xəsisliklə bir və ya iki cümlə həsr edən müəllif, "**Rayonun ərazisindən çıxmış elmlər namizədləri və dosentləri**" adlı bölməni özü haqqında geniş məlumatla başlayır. Burada verilmiş ikinci məlumat isə "**hazırda iqtisadi (?) kimi başqa işdə işləyən**" oğlu Osman Osmanov haqqındadır.

"**Qusar rayonundan çıxmış və respublikamızda işləyən qabaqçılar**" bölməsində işıqlandırılan dörd nəfərdən biri isə müəllifin digər oğlu, "**müəllim ailəsində doğulmuş, Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini qurtarmış, API-də laborant kimi işləmiş, sonra başqa işdə çalışmış, ana dilindən başqa altı müxtəlif dilləri bilən, hazırda iqtisadi münasibətlər üzrə fəaliyyət göstərən**" Bəxtiyar Osmanovdur.

"**Hərbi sərkdərlər, müharibə əlilləri və Milli qəhrəmanlar, hərbi sahədə tanınmış şəxsiyyətlər, əmək qəhrəmanları, müharibə və əmək veteranları**" bölməsində general Mahmud Əbilov, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mirzə Yəliyev, Azərbaycan Milli Qəhrəmanı Fəxrəddin Musayevlə yanaşı, Osmanov Elman İsaməddin oğlu haqqında da geniş məlumat verilir. Orada yazılır: "**BDU-ı bitirdikdən sonra hərbiyə çağırılmış, kiçik leytenant kimi Belorusiyada xidmət etmiş, vətənə sarsıq leytenant kimi qayıtmış, işə təyinat vermədiyi üçün yəni-dən hərbi prokurorluq xətti ilə orduya çağırılmış, Şərqi Sibirə təyinat almış, orda İrkutsk vilayətində 8 il hərbi prokurorluqda baş müstəntiq kimi işləmiş, atasının xəstəsi ilə 90-cı il hadisələri ilə bağlı olaraq Bakıya hərbi prokurorluğa Baş müstəntiq kimi qaytarılmış, bir ildən sonra öz xəstəsi ilə işdən çıxmış, hazırda istifadə (?) olan Ədliyyə mayoru kimi, Ədliyyə Nazirliyi xətti ilə müvəkkil kimi işləyir**". Görəsən E. Osmanov haqqında verilmiş bu məlumat bölmənin adına göstərilən şərtlərin hansına uyğun gəlir?

"**Qusar rayonunda rəhbər vəzifələrdə işləmiş və hazırda işləyən şəxsiyyətlər**"dən söhbət açanda müəllif Məzdek hüseyinovu, Həmdulla Cəfərovun və Firovdası Əliyevin adlarını qeyd edib. H. Cəfərovun və F. Əliyevin adlarını ona görə göstərib ki, hər ikisi "Xalq deputatıdır". Millel vəkil M. Hüseyinov haqqında verilmiş məlumatda isə belə bir qeyd də var: "**Qusar rayonunda olub**".

"**Qusar rayonunda rəhbər vəzifələrdə işləmiş və hazırda işləyən şəxsiyyətlər**" siyahısına salınmış yazıçı Yusif Hacıyev və şair Hacıbala Qafılanov görəsən hansı vəzifələrdə çalışıblar? Əgər onların adları qələmə sahibləri kimi qeyd olunubsa, Azərbaycanın tanınmış şairi Kələntər Kələntərlinin, adlı-sanlı rəssam Mahmud Çələbovun, Qusar rayonundan çıxmış və hazırda Dağıstan Respublikasında yaşayan Dağıstanın Xalq Şairi Bayram Səlimovun, Dağıstanın Xalq Artisti Əyyub Əmərovun, dünya şöhrətli yazıçı, əsərləri onlarca dillərdə müxtəlif ölkələrdə çap olunmuş Rəsim Hacıyev, Dağıstan Respublikasının Əməkdar Rəssamı Seyfəddin Seyfəddinovun, şair və bəstəkar Asef Mehmanın, Dağıstan Respublikasının Əməkdar İncəsənət Xadimi Rizvan Rizvanovun və başqalarının adları kitabə niyə düşməyib?

Təəssüf ki, rayonun icimai-siyasi həyatında mühüm rol oynamış onlarca insanın adı da kitabə salınmayıb. Adları çəkilən şəxslərdən isə heç biri haqqında mötəbər məlumat yoxdur. Verilmiş məlumatlar bəsit olub, təhriflərlə doludur. Bunu sübut etmək üçün bir neçə faktı diqqətə çarpdırmaq istəyirəm. Balamət Balamətov haqqında qeydlərdən oxuyuruq: "**müharibə illərində rayonda partiya komitəsinin birinci katibi olmuş, sonralar isə Bakı şəhəri Əzizbəyov rayonunda icraiyyə komitəsinin sədr müavini, Naxçıvanda Nazirlər Şurasında məsul işçi kimi işləmişdir**". Azərbaycan KP MK-nin məsul işçisi olmuş, uzun illər Naxçıvan Muxtar Respublikası Xalq Komissarları Sovetinin sədri vəzifəsində çalışmış, SSRİ Ali Sovetinin deputatı seçilmiş, iki dəfə Lenin Ordeni ilə təltif olunmuş, M.İ. Kalininin qonağı, M.C. Baqırovun silahdaşı olmuş, həyatı fədakarlıq və insanlara xidmət nümunəsi olmuş bir insan haqqında ona layiq şəkildə yazmaq lazımdır.

Umumiyyətlə, kitab boyu dəqiqləşdirilməmiş faktların verilməsinin sahidi olursan. Məsələn, uzun illər Respublika Daxili İşlər Nazirliyi cənabət axtarış idarəsinin rəisi kimi çətin və şərfəli bir vəzifəni icra etmiş, özündə Azərbaycan çəkistlərinin ən gözəl keyfiyyətlərini ehtiva etmiş, Azərbaycanın bir neçə nəsil qanun keşikçilərini yetişməsinə danılmış xidmətləri olan Əzizman Zülüfqarov haqqında "**əvvəllər respublika daxili İşlər Nazirliyində məsul vəzifədə işləmiş**" deyər mücərrəd məlumat vermək ən azı insafsızlıqdır. Xəzər Dənizçiləri xəstəxanasının baş həkimi vəzifəsində çalışan Qerasim Rüstəmov səhv olaraq həmin xəstəxananın cərrahiyyə şöbəsinin müdiri kimi təqdim olunur.

Qusar rayonuna bəslədiyi "sonsuz məhəbbət" müəllifi bəzən faktları şişirtməyə məcbur edir. Rayondan 10 nəfər Sovet İttifaqı Qəhrəmanı və Milli Qəhrəman çıxdığını da yaqın həmin hissələrin təsiri ilə yazıb. 1837-ci ilin məşhur "Quba üsyanı"nın başçılarını hərəkətə gətirənlər isə, müəllifin yazdığına görə "**bəlkə də həmin dövrdə Xuluq kəndində əhaliyə savad öyrədən görkəmli şəxsiyyətlərdən olan Əhməd Cavad, Qafur Əfəndizadə, Abdul Cəli Ələddin**" olub. XX əsrin əvvəllərində Xuluqda yaşayib müəllimlik etmiş Ə. Cavad özündən 70-80 il əvvəl baş vermiş hadisələrə görəsən necə təsir göstərib?

Səhiyyə və təhsil sistemi işçilərinin siyahısını kitabda verməyə müəllifi yaqın ki, kommersiya maraqları sövq edib. Bir fəsil belə adlanır: "**Qusar rayonundan alınan məlumat əsasən hazırda rayonda fəaliyyət göstərən tibb işçiləri**". Lakin cəmi 22 nəfərin adları qeyd olunub. Görəsən müəllif bunu hansı prinsipə görə edib? Müəllimlərin siyahısı isə orta məktəblər və əsas məktəblər üzrə ayrı-ayrılıqda verilib. Birincisində 195, ikincisində isə 35 müəllimin adlarını daxil edən I. Osmanov Respublikanın Əməkdar müəllimi kimi şərfəli ada layiq görülmüş adlı-sanlı qusarlıların adlarını qeyd etməyi nəzərdən qaçırdı. Amma kitabə adları düşmüş və düşməmiş müəllimlərə uğurlar dileyəyi isə unutmayıb. "**Adları siyahıya düşmüş və düşməmiş müəllimlərə işdə nailiyyətlər, gənc nəslin təlim tərbiyyəsində yeni-yeni uğurlar və cənab əhəlinin arzu edirik. Ən vacib öz sənəlinin sahibi olsun, şagirdlərinin hörmətini qazansın, öz savadlarını artırması üçün hər cür imkanlardan istifadə etsinlər**".

"Qusar rayonu" kitabında müəllif atası Əmirov Seyid Osman oğlu, babası molla Osman haqqında da söhbət açır. Osmanov ailəsi doğrudan da Qusarın adlı-sanlı ailələrindəndir. Lakin təəssüf ki, müəllif digər qəhrəmanları kimi öz doğmaları haqqında da kəsərlə söz deyər, onları oxuculara sevdirmə bilməyib.

Hər bir kitab yazanın ümdə vəzifəsi oxucuya tutarlı söz demək, ona yeni məlumatlar vermək, savadını dünyagörüşünü artırmaqda kömək göstərməkdir. Lakin haqqında söhbət açdığımız kitabə oxucuya heç nə vermir, oxucu vaxtdan əlavə hövsələsinə düşür. Çünki kələ-kötür cümlələrin oxuyub dərk etmək, yarımqıç fikirləri çəçələmək, buraxılmış səhvlərə görə təəssüflənmək böyük səhr tələb edir. Onu da deyək ki, biz kitabda yol verilmiş səhvlərin cüzi hissəsini qeyd etdik. Ləzgi xalq mətalinə deyildiyi kimi, aş bişirmək üçün dəyü və yağ tələb olduğu kimi, kitabə yazmaqda ötrü də sanbalı faktlar və cılıal qələm lazımdır. Heyf ki, bu kitabda bunlara rast gəlmədik.

Kitabın işıq üzü görməsində iştirak etmiş redaksiya heyəti də öz vəzifəsini öhdəsindən gəlməyib. Kompüter tərtibçisi və "**mühəndis proqramçısı**" Azadə İmanovun və texniki redaktor Nərgiz Quliyevanın işi olduca zəifdir. Kitabın tərtibatı sonük, çap olunmuş şəkillər keyfiyyətsizdir. Korrektor Lalə İsmayılova isə ibtidai məktəb şagirdinin də tuta biləcəyi orfoqrafiya səhvlərini düzəltməyib. Nəhayət, kitabın redaktoru Şəhla Quliyevanın deyəsən kitabə redaktəsi haqqında anlayışı yoxdur. Olsaydı, yüzlərlə səhvi olan kitabə çapa gətirməsinə imza atmazdı. Axı hər bir kitabın səviyyəsi onun redaktorundan da asılıdır.

Bəlkə də bu qeydlərim bəzi kitabə müəlliflərinin xoşuna gəlməyəcək. Çünki hazırda respublikamızın ayrı-ayrı nəşriyyatlarında yüzlərlə belə kitablar buraxılır. Onların hamısı barədə tənqidi söz demək mümkün deyil. Halbuki gərəkli irad mürumi işin mənafeyindən ötrü son dərəcə vacibdir. Bizim haqlı iradlarımız bu gün gözəndən iraq kitabların işıq üzü görməsinin, oxucuların qanının qaralması- nın qarşısını ala bilər.

Sədaqət KƏRİMOVA.

QEYD: Kitabdan götürülmüş sitatlar olduğu kimi, düzəlişlər edilmeden verilmişdir.

НАШИ ГОСТИ

“ТУГАН ТЕЛ” С ГЮЛЬДЖАН

Гюльджан Мясоутова председатель общества татарской культуры “Туган тел” в Азербайджане. Она является организатором и заводилой всех мероприятий, проводимых татарским обществом в нашей республике. Ее называют копилкой интересных идей. Она устраивает различные вечера, праздники, торжества, где выступают ее воспитанники из ансамбля “Туган тел”, художественным руководителем которого также является.

Вокруг этой симпатичной, энергичной, жизнерадостной женщины всегда бывает много народа. Если она рядом, значит скоро ожидается какое-то интересное мероприятие. Ее любят, уважают, ее поддерживают.

Сегодня Гюльджан ханум гостья нашей редакции. Она рассказывает нашим читателям о работе общества.

Народ без истории - все равно, что дитя без родителей, - говорит Г.Мясоутова. - У татарского народа есть как минимум тысячелетняя история своей государственности. Живет он в Татарстане или в других областях и республиках - это единая и неделимая нация.

С 1989 года в Баку действует Общество татарской культуры “Туган тел”. Целью Общества является: удовлетворение насущных национально-культурных потребностей татарского населения Азербайджанской Республики, содействие дальнейшему развитию культуры, изучение истории, языка, традиций татарского народа, ознакомления населения республики с татарской национальной культурой, историей, традициями и обычаями.

С этого времени начали функционировать курсы татарского языка, развивалась деятельность молодежного сектора, проводились вечера отдыха, выезды за город, началось изучение истории татарской диаспоры Азербайджана, истории и культуры татарского народа, налаживались свя-

зи с государственными, общественными и иными организациями Азербайджана и т.д.

Регулярно проводятся праздники Рамазан, Новруз, День Победы, Курбан, Мовлуд, Сабантуй, Новый год. Торжественно отмечаются государственные праздники Азербайджана и Татарстана. Отмечались дни рождения Мусы Джалиля, Габдуллы Тукая. Ансамбль “Туган тел” принимает самое активное участие в мероприятиях Общества и регулярно проводит концерты для татарского населения.

Совместно с Министерством культуры Азербайджанской Республики проводятся Республиканские конкурсы “Татарская песня”.

Значительное место в обществе занимают вопросы религии. Действуют курсы основ ислама. Обществом было оплачено обучение в Бакинском Исламском Университете нашего воспи-

танника Руслана Абдикеева, который в настоящее время закончил обучение в Каирском Университете. На народные деньги был построен молебный дом и помещения для ритуальных обрядов.

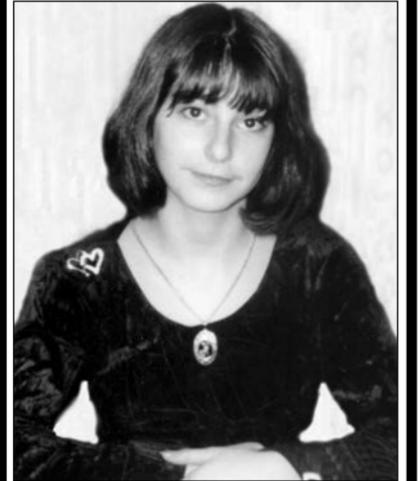
Общество стало соучредителем Координационного Совета общественных организаций, национальных и культурных центров, соучредителем Форума неправительственных организаций Азербайджана, созданного под эгидой Программы развития ООН, в котором Председатель Правления Общества “Туган тел” Гюльджан Мясоутова, избрана координатором сектора: “национальные взаимоотношения и дружеские связи” в состав которого входят около 30-ти НПО. Наше общество тесно сотрудничает с действующими организациями, такими как LINKS, ISAR и другими. Представители общества регулярно приглашаются на правительственные мероприятия. Мы также принимаем участие во многих мероприятиях, проводимые другими национальными организациями.

Периодически проводятся творческие вечера наших местных татарских поэтов, выставки художников.

Все мы сыновья и дочери своей родной земли, своего народа. Как часто бывает трудно нам в оценочной ситуации удержаться на почве объективности и справедливости, которая постоянно разъедается, с одной стороны, желанием воздать должное своему народу, а с другой ненароком не обидеть народ другой. Перед нами образец сочетания двух начал: демократически-прогрессивного национализма и интернационализма. Мы выше обид, нанесенных когда-то нации. Мы просто горды принадлежностью к ней и ее будущим. Но это не затмевает нам ум, в котором звонко бьется мысль-забота о судьбе Родины и ее народов.

АЗИЗРИН СЕВДА.

ПОБЕДИТЕЛЬНИЦА ОЛИМПИАД

Уже несколько лет как ученица 9 класса средней школы N 167 Нармин Меликмамедова становится победительницей олимпиад, проводимых по азербайджанскому языку и литературе среди учащихся русского сектора. Недавно она заняла первое место среди учащихся школ Ясамальского района г. Баку. Жюри особо отметило широкий кругозор и любовь к чтению Меликмамедовой Нармин.

Наряду с лезгинским, азербайджанским и русским языками, талантливая девочка также владеет и английским. Как человек, любящий много читать, Нармин в течение года на этих языках читает около 60-70 книг.

Сейчас Н.Меликмамедова готовится к городской олимпиаде и полна решимости занять первое место.

МОМЕНТЫ ИСТОРИИ

1 25 октября 1926 года. Члены пленума Кубинского уездного исполкома (V созыва) на стройке первого городского водопровода. (Во 2-ом ряду справа начальник милиции Кубинского уезда Абдул Алиматов.)

2 10 декабря 1930 года Президиум торжественного заседания посвященного 10-й годовщине РК милиции республики. (2-ой справа Абдул Алиматов.)

3 20 марта 1931 года 6-месячные подготовительные курсы милиции Кубинского района. (В центре Абдул Алиматов.)

“САМУР” ДИН МЕКТЕБ

ЧЕШНЕ КЪАЛУРЗАВА

■ Имран Гъажиеван тварунихъ галай 5-нумрадин юкван мектеб Кцар райондин хсан мектебрин сиягдик акатзава. Адаз тварван авай муаллим Новруз Незирова регбервал гузва. Вичин умурдин 53 йис муаллимвиле серф авур Новруз муаллимди 43 йис къван я директорвиле Квалахиз. Эхиримжи 31 йисан къене ада и везифа ара датана къилиз акъудзава. И умун къилихрин инсандихъ мектебдин директордиз хас вири алакбунар ава.

Квалахдай хъсандиз къил акъуддай савадлу, вичин гафунин иеси тир къайгъудар инсан я ам. Гъавилия тек са и мектебдин коллективда ваъ, гъакни кцарвийрин арада гъурмет къазанмишнава и агъсакъалди.

Азим йисара утагъар агакъ тийиз дарвилер ва азиат чугур и мектебдин муаллимарни аялар алатай йисан 6-майдиз цийи мектебдиз куъч хъана. Дарамат Япония гъукматди чара авур 80 агъзур доллар пулунин такъатралди эцигна. Гила

муаллимри аялриз тарсар гегенш ва экуъ кабинетра гузва.

Эцигнуар къиле тухвай ксари кабинетриз чим акъудун патал герек тир система туькьурун рикелай ракъурнавай. Гуьгъуьнай Новруз муаллим къиле аваз и кар гуьгъуьна хутуна ва райондин гзаф мектебрилай тафаватлу яз ина аялар патал къулай шартлар арадал атана. Мектебдин коллективди цийи-цийи агалкъунралди чешне къалурзава.

КЪЕЛДАЙДА ФАГЪУМЗАВА

КЪАНДЗАСАР-КЪВАНЦИН САР

Са къадар топонимар дегъ чаварилай гъа чкада яшамаш хъайи халкъарин чала авай гафарикай арадиз атанвайбуур я. Гъавилия топонимар чалан ва халкъдин тарих чирун патал къиметлу чешме я.

ХII виш йисуз арадиз атай Хачун князлухдикай къхьидайла тарихчийри, вучиз ятлани, ам эрменийрин меликлух тирди къейд ийизва. Малум тирвал “Къандзасар” ХII-ХIХ виш йисара албан каталикосар яшамаш жезвай чка тир. Ина гъакни Хачун пачагъар кучукдай. ХII виш йисан тарихчи Киракос Гандзакециди къхьизвайвал “Къандзасар” мисклин 1216-1238-йисара Хачундин князь тир Гъасан Джалала эцигиз турди я ва гуьгъуьнай ина кучукай пачагъдин сурал къванцин сандух тунай.

Лагъана къанда хъи, эрмени чала авай “дж” ва “дз” дифтонгрин къхьин сад-садаз ухшар я. Зи фикралди, дегъ чавара лезгийри “Къванжи сар” хъиз лугъузвуй гафар “Къванжа сар” ни хъунухъ мумкин я. Гуьгъуьнлай эрменийрин къхьирагри “Къандза” хъиз къелемдиз къачунва. Эрменийрин алфавитда “Джамал” гафуна авай хътин “дж” сес къалурдай гъарфни авач. ХIХ виш йисуз Кавказда хъайи урусрин къхьираг ва журналист В.Величкоди вичин “Кавказ. Урусиз талуькъ Квалахар ва тайифайрин месэлаяр” твар ганвай ктабда эрменийрин гъа члавуз Тифлиса акъатзавай “Мурч” журналдай са чук мисал яз гъанва. Макъалада эрмени авторди и халкъдихъ маса халкъар ассимиляция авунин рекъай гзаф члехи “агалкъунар” авайди къалурзава. Са гафни авачи эрмени тарихчийрини гъа ихътин “агалкъунралди” алпанрин тарих чпин къвачиз акъуднава.

Радик САРУХАНОВ,
Кцар райондин
Щуру Худат къазмайрин
хуьруьн мектебдин муаллим.

АВАРАНДА ЦИЙИ МЕКТЕБ

■ 1934-йисуз эцигнавай, къвердавай уьцене чкъизвай мектебдин дараматди шумуд йисар тир аваранвийриз секинвал тагуз. Диде-бубайриз иллаки чпин аялрик зарар хкъуникай кичле тир. Ингъе алатай йисан майдин вацра куьгъне мектеб чуклуьрна адан чкадал цийи дарамат эцигиз къил кутуна. 850 миллион манат къван пулунин такъатар серфна арадиз гъайи и дарамат Республикадин Образованидин Министерствонин Девечидин эцигунрин карханади эцигна.

Мектебда математикадин тарсар гузвай Мугъажиб Къурбанова ва адан студент хичи Амида фяледи хъиз къвалахна эцигунрик чпин пай кутуна. Са шумуд кабинетдикай, ктабханадикай, спортзалдикай ва маса утагърикай ибарат тир цийи мектеб алатай йисан 1- сентябрдиз кардик кутуна ва хуьруьнвийри а юкъуз члехи шадвилер авуна. Виридалайни гзаф мектебдин директор Устабег Аллагъвердиеваз хвеш хъана. 40 йисуз ара датана Аварандин хуьруьн мектебда муаллимвиле, эхиримжи 8 йисан къене директорвиле Квалахзавай Устабег муаллим исягда мектебда герек тир вири шартлар арадиз гъунихъ гелкъевезва.

Муаллимрин къватгал.

Мектебдин куьгъне бина.

Директор Устабег Аллагъвердиеваз гъикъван хвешизва.

РИКЕЛ ХУЪХ!

ЭХИР

Лезги гафарин къурулушда муьжуьд жуьредин морфемаяр жедат. Абурукай сад эхир я. Эхирдин мана-метлеб гафарин арада авай алакъаяр къалурун, гафарин грамматический формаляр арадиз гъун, грамматический категориярин мана-метлеб къалурун я.

Асул падеж вич масадакай арадиз текъевезвай, хуси эхир авачир дуьз падеж я. Актив ва секинвилдин I падежар асул падеждин дибдикай арадиз къведа. Актив падеждиз 19-дав агакъна жуьреба-жуьре эхирар ава ва адан форма маса падежрин формаляр арадиз къведай диб я. Гъавилия гаф падежриз дегишарун патал эвелни эвел адан актив падеждин форма дуьз хъяна къанда.

Ругуд падеждиз (талукъвилдин, гунугин ва секинвилдин II, III, IV, V) гъардаз вичин хуси ва падежриз дегиш жедат вири гафар патал сад хътин эхирар ава: -н, -з, -л, -в, -хъ, -к. Акъавзайвал, и эхирар анжах са ачух тушир секинникай ибарат я. Талукъвилдин падеждин эхир лагъайтIа, -ан ваъ, -н я. Месела, сал-а-н гафуна -а актив падеждин, -н талукъвилдин падеждин эхир я.

ФОРМАНТ

Лезги чала гафар арадиз атунихъ вичиз хас тир аннамишунар, уьлчмеяр ва къетленвилер ава. Абурукай дибдинбуур ибуур я: делил; отношение; диб; формант; гъалкъа; цепочка; тип; муг; къайда.

Цийи гаф туькьур жедайла, гафуна къиле физвай вири дегишвилериз санлай формант лугъуда. Месела, “тупIал” гаф арадиз къведайла, ам делламишзавай “тIуб” гафуна ихътин дегишвилер къиле фенва: 1) суффикс - ал акал хъанва; 2) дибдин эхирда /б/-динни /пI/-дин, эвел къиле /тI/-динни /тI/-дин нубатар къиле фенва; 3) тIуб слогдикай ударение тIу слог хъана, адан пуд лагъай фонема цийиз пайда хъайи слогдик акатнава. Вири и формальный дегишвилери санлай “тупIал” гафунин формант яратмишзава.

Цийи гафар арадиз гезивикай суффиксар (-а, -ал, -ак, -акъ, -ан, -атI, -ац, -ацI, -вал, -ви, -ган ва мсб.) ва гъакни глаголдин системада чка ва териф къалурдай ава (-иви-), ага -(иги-), ака -(ики-), акъа -(икъи-), ала -(или-), аца -(ацу-, ици-) хътин префиксар-превербар формантар я. Цийи гафарин формант яз гъерекат тикрар хъун ва ам къулуьхъ элкъуьн къалурдай префикс хъ -(х-)ни ишлемишда.

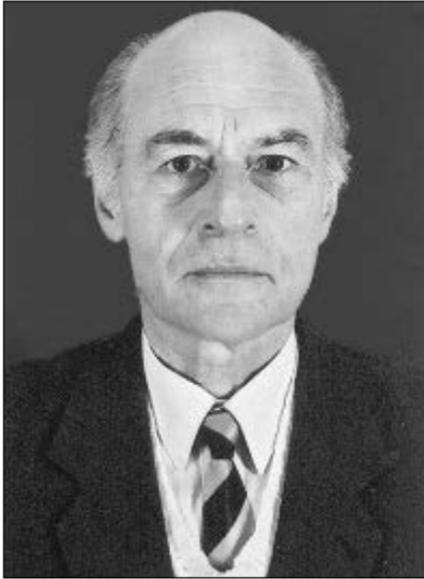
Цийи гафар арадиз гъидай формант тир -ан суффиксдин куьмекдалди лезги чала гъам существительнийар, гъамни прилагательнийар арадиз къведа. Месела: чепрекъ-ан; накъ-ан.

NƏCİB İNSAN

O, nəcib və xeyirxah insan idi. Səbrli, təmkinli rəftarı ilə seçilirdi. Çox vaxt məsləhət almaq üçün ona müraciət edirdilər. Ağsaqqal kimi heç vaxt insanlardan köməyini əsirgəməzdi. O, bəziləri kimi hay-küylə, quru vədlərlə deyil, öz işi və əməli ilə xalqına xidmət edirdi. Vəzifə kürsülərində əyləşəndə də sadəliyindən və səmimiyyətindən əl çəkməmişdi. Bu ilin yanvar ayında dünyasını dəyişmiş Şaiq Nəcməddin oğlu Şıxkərimovu hamı məhz belə xatırlayır.

Vaxtilə cəmiyyətdə tutduğu mövqeyi və nüfuzu ilə ləzgi ziyalıları, alimləri arasında seçilmiş Şaiq Şıxkərimov 1930-cu ilin martın 22-də Quba rayonunun Alpan kəndində anadan olmuşdur. Orta məktəbi qurtarıqdan sonra, 1950-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil olan Ş.Şıxkərimov 1955-ci ildə buranın fəlsəfə şöbəsini bitirmişdir. 1958-1977-ci illərdə Bakının müxtəlif ali məktəblərində, M.F.Axundov adına Pedaqoji İnstitutda, Ali Partiya Məktəbində müəllim, baş müəllim, dosent, kafedra müdiri kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Bacarıqlı və səriştəli kadr kimi tanınan Şaiq müəllim bir müddətdən sonra məsul vəzifəyə irəli çəkilir. 1977-1986-cı illərdə o, Gəncə Pedaqoji İnstitutunun rektoru vəzifəsində çalışır və bu ali təh-

sil ocağının maddi-texniki bazasının daha da möhkəmləndirilməsi, tədris prosesinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasından ötrü əlindən gələni edir.

Yaradıcılıqla və təşəbbüskarıqla çalışdığına görə 1986-cı ildə o, yenidən

irəli çəkilir, Marksizm-Leninizm Universitetinin direktoru vəzifəsinə təyin olunur. Bundan sonra 1992-1993-cü illərdə Bakı Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunun prorektoru, 1994-2004-cü illərdə Dərbənd şəhərindəki "Yüjdə" Pedaqoji İnstitutunun tədris işləri üzrə prorektoru olmuşdur.

1968-ci ildə dissertasiya müdafiə edərək, fəlsəfə elmləri namizədi adını almış Ş.Şıxkərimov bir neçə ildən sonra doktorluq dissertasiyasını tamamlamışdır. Professor Şaiq Şıxkərimov 1998-ci ildə Rusiya Təhsil və Mədəniyyət Məcəmməti Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

Şaiq müəllim həm də gözəl ailə başçısı idi. Uç övladının təlim-tərbiyəsi ilə yaxından məşğul olmuş, onların cəmiyyətdə layiqli mövqə tutmalarına kömək etmişdir. Onun böyük oğlu Elman sosiologiya elmləri namizədidir. Ortancıl oğlu Fuad cərahdır. Kiçik oğlu Afik Politologiya İnstitutunun məzunudur. Uç nəvəsi də həmişə güllərüz babanın qayğısını hiss edirdi.

Tələ nəcib və xeyirxah insan olan Şaiq müəllimi doğmalarından, dostlarından, tanıdığı insanlardan ayırsa da, yad-daşlardan silə bilməyəcək, onun əziz xatirəsi qəlblərdə həmişə yaşayacaq.

"Samur".

ГАФАЛАГ

кьекъифун (мес. инсандин чин) - гзаф яру хьун

кьуьгьвер авун (чил) - цун, гьалун

тахар ахъаюн - аруш хьанвайди (мес. храй еб. киф)

кьулу авун - кьелечІрун (гатана, яна) - ахъаюн

акьунар - мидявилер

гьуьргьу хьун - буш хьун

пурпу авун - хьуьтуьларун (мес. кек яна сар)

фер атун - свар атун

илирзун - тирш ягьун, тирш авун

чха-чха авун - гудун, патар-патар авун

кьазур - кьазунай, кукІвар хьайи

мурцар алай - синер алай

сил - рожь

силин гьуьр - ржаная мука

цапан - рогатка

жегьре тав акьатай - яру

цир - цуьрк, атІай жалгьа, атІай кьелем

ментеш - суьт гьвергьвечи

рув - кьацІ

кІанІал (гьетерин) - руно

юрта фидай балкІан - рысак

семен балкІан - тумни фири чІулав, вич

хьипивал алай балкІан

"SAMUR"UN MƏLUMAT GUŞƏSİ

MİLLİ AZLIQLARIN DİL HÜQUQU ÜZRƏ OSLO TÖVSIYƏLƏRİ

FEVRAL 1998-Cİ İL

ADLAR

Milli azlıqların tərkibinə daxil olan şəxslər adı, soyadı və atalarının adlarından şəxsi ənənələr və linqvistik sistemə müvafiq olaraq istifadə edə bilirlər: bu adları və soyadlarını dövlət rəsmi olaraq qəbul edir.

Milli azlıqların nümayəndələri tərəfindən yaradılan mədəni assosiasiyalar və müəssisələr kimi xüsusi təşkilatlar əhəmiyyətli hüquqa malikdirlər.

Milli azlıqların çoxluq təşkil etdiyi vilayətlərdə ehtiyac yarandığı zaman dövlət orqanları əhali üçün yerli küçələri onların dilinə uyğun adlandırmalıdır.

MƏLUMAT VASİTƏLƏRİ

Milli azlıqların tərkibinə daxil olan şəxslər məlumat vasitələrini ana di-

linə uyğun yaratmaq hüququna malikdirlər. Məlumat ötürücü vasitələrinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi obyektiv olmalı, hüquq bərabərliyinin pozulmasına əsaslanmalı və azlıqların hüquqlarının məhdudlaşdırılmamasına xidmət etməlidir.

Milli azlıqların tərkibinə daxil olan şəxslər ictimai informasiya vasitələrində öz dillərindən istifadə etmək hüququna malik olmalıdırlar. Milli, regional və yerli səviyyədə azlıqların dilinə müvafiq verilən məlumatların vaxt həcmi və keyfiyyəti milli azlıqların say çoxluğuna mütənasib olmalı və onların ehtiyaclarını ödəməlidir.

Milli azlıqların dilində proqramların ictimai və xüsusi informasiya vasitələrində öz əksini tapması müstəqil xarakter daşımalıdır. İctimai informasiya vasitələri Redaksiya Şurasında müstəqil olmalı, oraya milli azlıqların nümayəndələri daxil olmalıdır.

Sərhəddən kənar vilayətlərdən daxil olan məlumatlar zəruri üsulla məhdudlaşdırılır.

НОВОСТИ

ЭПИДЕМИЯ ГОЛОВНОЙ БОЛИ

Европейские медики забили тревогу. 5% детей дошкольного возраста и 12% подростков страдают хроническими головными болями, что в два раза больше, чем было 20 лет назад. Специалисты рекомендуют уменьшать количество часов, проводимых детишками за компьютером и у телевизора. Главное - изменить условия жизни и больше времени проводить в тишине.

КУРЕНИЕ УБЕТ ЗЕМЛЯН

Масштабные исследования вреда, причиняемого курением, свидетельствуют о том, что пагубная привычка уносит ежегодно жизни 5 миллионов человек, что составляет 12% всех смертей на планете.

Специалисты Школы общественного здравоохранения при Гарвардском университете впервые классифицировали данные смертности от курения по регионам и конкретным заболеваниям.

Взяв за основу 2000 год, ученые выяснили, что вредная привычка унесла жизни почти 4,83 млн. человек старше 30 лет. Женщин среди них было около миллиона. Причем число смертей от курения в развитых и развивающихся странах было примерно равным.

Между тем наиболее распространенными заболеваниями курильщиков являются расстройства сердечно-сосудистой системы, от которых в развитых странах умерли 1,02 млн. человек, а в развивающихся - 670 тысяч. Дальше в развитых странах следует рак легких, унесший 520 тыс. жизней, а в развивающихся - хроническая болезнь легких, убившая 650 тысяч человек.

Самур

ДОРОГИЕ ЧИТАТЕЛИ!

На нашу газету можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время года. Годовая подписка составляет 24 тысячи манатов.

Редакция готова организовать продажу "Самур"а в любой точке Азербайджана и Российской Федерации. С вопросами можно обращаться по тел: 432-92-17 (050) 320-74-05

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzetinin kollektivi Abubəkər Sədirova anası **Hafizatin** vəfatından kədərli olduğunu bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzetinin kollektivi Hacı Hacıyevə xalası **Hafizatin** vəfatından kədərli olduğunu bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Bəhram Zalov və Vaqif Hacıyayev **Əmrah Ricaddin oğlu Rüstəmovun** faciəli həlakından kədərli olduklarını bildirir və mərhumun əzizlərinə dərin hüznə başsağlığı verirlər.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
AZ 1073 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.
e-mail: samur@nm.ru
http://www.samur.info

Расчетный счет
26233080000
1-й Ясамальский филиал
ОУАБ г.Баку
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Индекс: 5581
Тираж: 2000

Тел: 432-92-17,
(850) 320-74-05